

ODSJEK ZA PSIHOLOGIJU
FILOZOFSKI FAKULTET
ZAGREB

DIPLOMSKI RAD

Evaluacija upitnika sramežljivosti i asertivnosti USA-r

Mentor:
prof. dr. sci. Predrag Zarevski

Student:
Nikola Marangunić

Zagreb, listopad, 2002.

SAŽETAK

Pitanje je kakva je psihometrijska vrijednost revidiranog Upitnika sramežljivosti i asertivnosti. Osim odabira najpovoljnijih čestica u skale sramežljivosti i asertivnosti, nameću se još tri pitanja:

1. kakva je faktorska struktura skala sramežljivosti i asertivnosti iz upitnika USA-r?
2. kakve su metrijske karakteristike skala sramežljivosti iz upitnika USA-r?
3. koliko su slični rezultati ovog istraživanja na srednjodobnim ljudima sa rezultatima na Upitniku provedenim na srednjoškolicima i studentima?

Cilj rada je, dakle, evaluirati upitnik sramežljivosti i asertivnosti USA-r, proveden na populaciji ljudi srednje dobi, kao i te rezultate komparirati sa rezultatima dobivenim na mlađim populacijama.

Istraživanje je provedeno na uzorku od 265 ispitanika, 142 žene i 123 muškarca, u dobi od 28 do 47 godina.

Rezultati: prva glavna komponenta u oba poduzorka generalna je mjera sramežljivosti/neasertivnosti, a na drugoj se komponenti na pozitivni pol smještaju čestice koje opisuju asertivno ponašanje, a na negativan pol čestice koje opisuju situacije tipične za sramežljivost. nakon rotacije u Varimax poziciju dobivaju se jasni faktori sramežljivosti i asertivnosti. Distribucije rezultata dobivenih skalama sramežljivosti i asertivnosti za oba poduzorka spola značajno ne odstupaju od normalne distribucije. Upitnik se također pokazao visoko pouzdan, a korelacija između skala sramežljivosti i asertivnosti relativno mala što ukazuje na opravdanost iskazivanja dva skalna rezultata. Nije nađena statistički značajna razlika između rezultata koje postižu srednjodobni ljudi i rezultata srednjoškolaca i studenata na istom Upitniku.

Zaključno upitnik USA-r pokazuje dobre metrijske karakteristike, jasnu faktorsku strukturu kao i neutjecanje faktora dobi na rezultate.

Ključne riječi: sramežljivost; asertivnost; evaluacija; dobne razlike

SADRŽAJ

SAŽETAK.....	2
1. UVOD.....	4
1.1 SRAMEŽLJIVOST.....	6
1.1.1. Definiranje sramežljivosti.....	6
1.1.2. Spolne i dobne razlike u sramežljivosti.....	8
1.1.3. Manifestiranje sramežljivosti i njeno mjerenje.....	9
1.2. ASERTIVNOST.....	12
1.2.1. Istraživanja na području asertivnosti.....	12
1.2.2. Definiranje asertivnosti.....	14
1.2.3. Razvoj asertivnosti i spolne razlike.....	17
1.2.4. Mjerenje asertivnosti	18
2. CILJ I PROBLEMI ISTRAŽIVANJA.....	20
2.1. Cilj istraživanja.....	20
2.2. Problemi istraživanja.....	21
3. METODOLOGIJA.....	22
3.1. Upitnik sramežljivosti i asertivnosti.....	23
3.2. Ispitanici.....	24
3.3. Postupak.....	24
3.4. Obrada podataka.....	25
4. REZULTATI I RASPRAVA.....	27
4.1. Osnovna statistička analiza skala i subskala sramežljivosti i asertivnosti.....	27
4.2. Faktorska analiza revidiranog Upitnika sramežljivosti i asertivnosti.....	33
4.3. Komparacija rezultata dobivenih ovim istraživanjem s rezultatima iz prethodnih istraživanja.....	42
5. ZAKLJUČAK.....	44
6. LITERATURA.....	46
7. PRILOG.....	48

1. UVOD

Psihologija kao znanost koja želi objasniti ljudsko ponašanje mora svoje znanstveno istraživanje usmjeriti otkrivanju pojedinih uzroka koji to ponašanje determiniraju. Glavni cilj je iz niza specifičnih istraživanja izlučiti jednu valjanu teoriju koja će objasniti jedan mali segment ljudskog doživljavanja. Tek nakon niza znanstvenih provjeravanja i potvrda možemo zaključiti o postojanju određenog psihološkog konstrukta koji stoji u osnovi nečijeg ponašanja. Upravo takvi konstrukti su sramežljivost i asertivnost. No, da bi oni bili prepoznati kao takvi moralo je proći dosta godina u kojima si istraživači posvetili više pažnje onim uzrocima ponašanja koji se vidljivije manifestiraju, a sramežljivost i asertivnost su sve to vrijeme bili nekako «skriveni» i udaljeni od očiju znanstvenika. Tek tijekom zadnjih pola stoljeća sramežljivost i asertivnost intenzivno zaokupljaju pažnju stručnih ljudi na ovom području, a sve veći interes za upotrebu tih saznanja u praktične svrhe nalaze razne profesionalne djelatnosti poput školskih psihologa, psihijatara, učitelja, odgojnih djelatnika te na koncu i roditelja kao nositelja odgoja. Uzroke naglog porasta zanimanja za ove psihološke fenomene treba tražiti u naglim promjenama ponašanja u civilizacijskim razmjerima. Način života u ovoj tzv. informacijskoj revoluciji toliko je promijenio osnovne ljudske vrijednosti da drevna izreka velikog filozofa Aristotela o čovjeku kao «zoon politicon-u», tj. društvenom biću, skoro pa više i ne stoji. No takav način života rađa i posljedice, kako u obliku jednog od glavnih neprijatelja zdravlja - stresu, tako i u sve većem porastu depresija i samoubojstava zbog neprilagođenosti takvom ritmu življenja. Pošto se takve društvene promjene ne mogu ni promijeniti niti zaustaviti, može se čovjeku pomoći tako da mu se objasni zašto ne uspijeva funkcionirati u određenim životnim situacijama, odnosno što stoji u pozadini njegovog ponašanja. Upravo tu svrhu ima rasvjetljavanje niza psiholoških konstrukata, među kojima visoko mjesto po važnosti zauzimaju sramežljivost i asertivnost.

Pa što su onda sramežljivost i asertivnost i u kakvom su odnosu? Sramežljivost se može definirati kao tendencija izbjegavanja socijalne interakcije i tendencija neuspjehu pri prikladnom reagiranju u socijalnim situacijama (Pilkonis, 1979., prema Turner, 1990.), a asertivnost kao borbu za svoja prava, izražavanje mišljenja na izravan način, te odbijanje nerazumnih zahtjeva, bez osjećaja straha i krivnje (prema

Zarevski i Mamula, 1998.). Što se tiče njihovog odnosa neki autori smatraju sramežljivost i asertivnost dijelom istog kontinuuma, dok drugi opet iznose ponešto drugačije modele. U američkoj literaturi se odnos sramežljivosti i asertivnosti definira tako da se sramežljivost smatra upravo suprotnom pojmu asertivnosti, tj. one se nalaze na jednom kontinuumu. Na nepoželjnom polu ovog kontinuuma nalazi se sramežljivost, u sredini nesramežljivost, dok se na njegovom drugom polu nalazi asertivnost. U engleskoj literaturi se navodi ponešto drugačije shvaćanje ovog odnosa. Izražena asertivnost jednaka je nametljivosti i bezobzirnosti, dok se sramežljivost smatra pozitivnom karakteristikom. U ovom slučaju suprotni pol sramežljivosti predstavlja nesramežljivost, bez navedenih odlika asertivnosti, a suprotan pol asertivnosti jest neasertivnost (prema Bužančić, 2001.).

Rezultati istraživanja u Hrvatskoj pokazuju da su poimanja o sramežljivosti i asertivnosti u studentskoj populaciji bliža engleskom nego američkom poimanju, tj. da se radi o dva povezana, ali ipak zasebna konstrukta (prema Lazić, 2001.).

Nakon shvaćanja važnosti sramežljivosti i asertivnosti za psihološku praksu, javlja se glavni problem, a to je konstrukcija mjernih instrumenata. Aktualizira se čitav niz pitanja, od stupnja povezanosti samih fenomena, preko odabira čestica i najpovoljnijeg tipa skale za njihovu operacionalizaciju, sve do pitanja metrijskih karakteristika skala. Nakon razvijanja instrumentarija od strane znanstvenika s engleskog govornog područja, u nas se tek sredinom osamdesetih godina prošlog stoljeća javljaju inicijative za konstrukcijom mjernih instrumenata za operacionalizaciju sramežljivosti i asertivnosti. Zarevski i Jakuš su 1990. godine izradili skalu sramežljivosti, a 1997. godine su Vukosav i Zarevski izradili i skalu asertivnosti, SA7. Dodatnim usavršavanjem tih skala 1999. godine Zarevski i Vukosav konstruiraju Upitnik sramežljivosti i asertivnosti pod nazivom USA-97. Nakon niza validacija ovog upitnika došlo je do redukcije čestica koje u faktorskoj strukturi objašnjavaju vrlo mali dio varijance, a dodane su one za koje se pretpostavlja da bi mogle povećati ukupni postotak objašnjene varijance. Taj novi upitnik nazvan je revidirani Upitnik sramežljivosti i asertivnosti (USA-r).

Ova diplomatska radnja se bavi upravo evaluacijom ove revidirane verzije upitnika, tj. utvrđivanjem njegove faktorske strukture i analizom čestica.

No prije prelaska na samo istraživanje i analizu dobivenih rezultata, treba malo detaljnije opisati psihološke konstrukte sramežljivost i asertivnost.

1.1.SRAMEŽLJIVOST

Pojam sramežljivosti će vjerojatno i mnogi laici vrlo dobro definirati. Naime, u svakodnevnom govoru ljudi često koriste ovaj pojam da bi objasnili uzroke nečijeg ponašanja. No to što je sramežljivost prepoznata kao važan čimbenik ponašanja ne znači i da je ona u potpunosti shvaćena i objašnjena. Upravo time se bave mnogi znanstvenici u ovom području, pa iz toga proizlaze i mnoge definicije sramežljivosti.

1.1.1. DEFINIRANJE SRAMEŽLJIVOSTI

Mnogo je autora radilo na ovom području pa je sukladno s tim i mnogo definicija sramežljivosti dano. Briggs, Cheek i Jones, 1986., svrstavaju definicije sramežljivosti u tri kategorije:

1. Sramežljivost je definirana kao subjektivno iskustvo koje karakterizira strah i uznemirenost u interpersonalnim odnosima. Ovakvo shvaćanje sramežljivosti se pojavljuje u svakodnevnom govoru i situacijama kad netko kaže za sebe ili drugog da se osjeća sramežljivo.
2. Druga vrsta definicija uzima u obzir isključivo bihevioralno stajalište koje definira sramežljivost pojmovima inhibicije, šutljivosti i izbjegavanja socijalnih kontakata.
3. Po trećima sramežljivost predstavlja psihološki sindrom kojeg karakterizira socijalna anksioznost i interpersonalna inhibicija koje se javljaju već i zbog potencijalne mogućnosti evaluacije.

Većina definicija sramežljivosti naglašava značaj stvarnog ili zamišljenog vrednovanja pojedinca od strane okoline što kod njega izaziva socijalnu anksioznost i interpersonalnu inhibiciju.

Pošto kod istraživanja ovakvih relativno novih fenomena često postoji onoliko definicija koliko je i znanstvenika koji su se bavili tim područjem, slijedi kronološki niz datih definicija sramežljivosti:

-1977. Pilkonis (prema Turner, 1990.) definira sramežljivost kao tendenciju izbjegavanja socijalne interakcije i tendenciju neuspjehu pri prikladnom reagiranju u socijalnim situacijama;

-1979. Crozier (prema Turner, 1990.) govori o sramežljivosti kao anksioznosti i neugodi u socijalnim situacijama, naročito u onima koje uključuju vrednovanje i procjenjivanje od strane autoriteta;

-1982. Zimbardo i Radl određuju sramežljivost kao mentalni stav koji predisponira ljude na izuzetnu zabrinutost u vezi socijalne evaluacije njihovog ponašanja. Kao takva stvara naročitu osjetljivost na znakove odbacivanja. Pri tom postoji spremnost za izbjegavanje ljudi i situacija koje imaju potencijal za kritiziranje, te za suzdržavanjem od iniciranja akcija koje bi mogle privući pažnju drugih za njihovo ja;

-1986. Briggs i sur. karakteriziraju sramežljivost kao pretjeranu i neurotsku pažnju usmjerenu na sebe u socijalnim situacijama što dovodi do plašljivog i često neprimjerenog vanjskog ponašanja (npr. šutljivost), a i do emocionalnih i kognitivnih poremećaja;

-1986. Leary definira sramežljivost kao afektivno-bihevioralni sindrom kojeg karakterizira socijalna anksioznost i interpersonalna inhibicija koje se javljaju zbog mogućnosti ili pojave interpersonalne evaluacije;

-1990. Van der Molen smatra da osoba zasigurno može biti prozvana sramežljivom ukoliko:

1. smatra sebe sramežljivom (u određenom stupnju)
2. ispitivanje i/ili opažanje ponašanja dokazuje da se u određenim vrstama socijalnih situacija oni trebaju nositi s:
 - a) osjećajem tenzije, bojažljivošću i «osjećajem inhibiranosti»
 - b) bihevioralnim problemima (ne znaju kako se ponašati u socijalnim situacijama ili se ne usude napraviti ono što misle da bi trebali napraviti, pogotovo slobodno govoriti)
 - c) negativnim mislima o sebi.

Čitav niz definicija pojma sramežljivosti ukazuje na to da postoje i različite vrste sramežljivosti. Pilkonis (1977., prema Zarevski i Mamula, 1998.), na primjer, razlikuje privatnu i javnu sramežljivost. Postoje ljudi koje okolina ne doživljava sramežljivima, ali oni imaju takav osjećaj. Takvu sramežljivost nazivamo privatnom sramežljivošću.

Zimbardo (1977., prema Bužančić, 2001) je podijelio sramežljive ljude u tri skupine:

1. ljudi koji se ne plaše socijalne situacije, već jednostavno preferiraju biti sami;
2. ljudi koji imaju nisko samopoštovanje, loše socijalne vještine i koji se lako zbunjuju, što dovodi do toga da nerado prilaze ljudima, iako bi to željeli;
3. ljudi koji se osjećaju sputani društvenim i kulturalnim očekivanjima. Oni u svom ponašanju izrazito paze na društvene norme.

Eysenck (1969., prema Crozier, 1986.) razlikuje dva tipa sramežljivosti: introvertnu sramežljivost gdje osobe preferiraju samoću ali su sposobne za socijalnu komunikaciju, te neurotičnu sramežljivost gdje su osobe anksiozne i nespretne u interakciji s drugima dok zapravo žele ili imaju potrebu za interakcijom.

Buss (1986.) također razlikuje dvije vrste sramežljivosti ali on ih dijeli na: 1. bojažljivu sramežljivost koju karakterizira povećana pobuđenost autonomnog živčanog sustava, bihevioralna inhibicija i kognicije koje se temelje na strahu od negativnog vrednovanja. Pretpostavlja se da je ta vrsta sramežljivosti urođena i da je prisutna još prije šeste godine; i 2. samosvjesna sramežljivost koju karakterizira minimalna autonomna pobuđenost, prevladavanje kognicija usmjerenih na strah od negativne evaluacije i nekim bihevioralnim inhibicijama koje su manje nego kod prethodnog tipa sramežljivosti. Budući da je uzrok ovog tipa sramežljivosti primarno strah od negativnog vrednovanja, Buss smatra da se ta vrsta sramežljivosti razvija nakon formiranja kognitivnog koncepta o sebi, tj. oko šeste godine života.

Bussovo naglašavanje dobi kao bitnog čimbenika u razvoju sramežljivosti potiče na detaljnije objašnjenje utjecaja dobrih i spolnih razlika na njen razvoj.

1.1.2. SPOLNE I DOBNE RAZLIKE U SRAMEŽLJIVOSTI

Činjenica je da uslijed maturacije i djelovanja različitih socijalizacijskih procesa dolazi do promjena osobina ličnosti pa tako i sramežljivosti. Dobne promjene direktno prate i one spolne, a kod muškaraca i žena različita je dob sazrijevanja, pa ni brzina promjene ne prati istu krivulju razvoja osobina ličnosti. U pregledu spolnih i dobrih razlika u razvoju sramežljivosti Zarevski i Mamula (1998.) navode male međukulturalne razlike:

- djevojčice su od najranijeg uzrasta pa do adolescencije sramežljivije od dječaka, što se pripisuje razlikama u odgoju;

- u adolescenciji nema više tako izražene razlike, ali zbog spolnih stereotipa muškarcima je nešto teže - od njih se očekuje da imaju inicijativu kod poziva na izlazak sa djevojkom, da budu prodorni, asertivni, da dobro zarađuju, što može stvoriti veliki pritisak na samosvijest sramežljivih muškaraca. Ulazak u adolescentsku krizu je raniji kod djevojčica tako da su u dobi od 12-13 godina one sramežljivije, dok dječaci prolaze kroz to u 14-15 godini. Međutim, razlike nisu velike i ovise o dobu spolnog sazrijevanja;
- sramežljive djevojke ranije stupaju u brak i rađaju djecu ranije od nesramežljivih, a sramežljivi muškarci kasnije stupaju u brak i imaju djecu te kasnije postižu stabilnu karijeru;
- sramežljivost može biti korištena kao izgovor za nepoduzimanje socijalnih aktivnosti i time pomaže sačuvati samopoštovanje, a izraženija je kod muškaraca;
- sramežljive žene imaju slabije socijalne vještine od nesramežljivih, a sramežljivi muškarci imaju nižu samoevaluaciju od nesramežljivih;
- u zreloj dobi u zapadnim zemljama razlike u sramežljivosti nestaju (osim u nekim azijskim i latinoameričkim zemljama);
- u kasnijoj životnoj dobi se javlja specifičan problem, a to je neasertivnost starijih ljudi koji, zbog općeg pada kognitivnih sposobnosti i nedostataka specifičnih znanja, nisu svjesni uskraćenosti nekih prava, a zbog teškoća sa sluhom i sporijeg tempa obrade informacija u verbalnoj komunikaciji često ne iskazuju asertivno ponašanje.

Iz ovih nalaza je jasno kako sramežljivost u različitim dobima različito «smeta» oba spola. No, da bi znanstvenici došli do ovih vrijednih spoznaja potrebno je odrediti kada i kako mjeriti sramežljivost.

1.1.3. MANIFESTIRANJE SRAMEŽLJIVOSTI I NJENO MJERENJE

Sramežljivost se manifestira na razne načine, ali osnovne tri razine manifestacije definirao je Zimbardo (prema Briggs i Smith, 1986.). On razlikuje ponašajnu, fiziološku i doživljajnu razinu.

Interakcionistički pristup navodi također tri aspekta sramežljivosti: strah (prisutnost simptoma fizičke tenzije), deficit socijalnih vještina (bihevioralna komponenta) i iracionalne misli (kognitivna razina).

Dakle, zajednički zaključak je da se sramežljivost manifestira na tri plana, bihevioralnom, kognitivnom i fiziološkom:

- a) sramežljivi ljudi na ponašajnom planu iskazuju priličnu inhibiranost, imaju poteškoća u interpersonalnoj komunikaciji, teško započinju i održavaju željene oblike ponašanja, često imaju osjećaj napetosti, a doživljavaju se kao tihe osobe. Pilkonis (1977., prema Sirovica, 1996.) je utvrdio da sramežljivi ispitanici govore rjeđe i manje u odnosu na nesramežljive ispitanike, te da dulje čekaju da započnu razgovor i u manjoj mjeri ispunjavaju periode šutnje koji se javljaju. Također rjeđe traže pomoć, pogotovo od pomagača suprotnog spola;
- b) na kognitivnom planu se sramežljivost očituje u negativnim i iracionalnim mislima (imaju negativno očekivanje od sebe i negativnu samoprocjenu nakon događaja), te u strahu od negativnog vrednovanja od strane drugih. Utisak koji ostavljaju jako je bitan za sramežljive osobe, a posebno se brinu da ne ostave negativan utisak. Najčešće izbjegavaju situacije gdje mogu biti socijalno evaluirani kako bi se zaštitili od informacija koje bi osvijetlile nedostatak socijalne kompetencije, pa zbog toga teško stječu sposobnost stvaranja pozitivne slike o sebi;
- c) fiziološki plan manifestacije sramežljivosti je najočigledniji jer je vrlo lako uočiti povećano crvenjenje u licu, znojenje tijela, tremor ekstremiteta, pojačani rad autonomnog živčanog sustava, kardiovaskularne promjene u vidu lupanja srca i ubrzanog pulsa, promjene u radu žlijezda slinovnica te niz poremećaja u govornom području uzrokovanih fiziološkim opstrukcijama.

Pitanje koje se slijedeće javlja je kako su ove manifestacije distribuirane kod sramežljivih ljudi. Prema Cheeku i Briggsu (1990.) izražene fiziološke manifestacije ima 40-60% sramežljivih. Preostali dio populacije koji se smatra sramežljivim ima izražene samo emocionalne i kognitivne aspekte sramežljivosti.

Razine manifestacije sramežljivosti upućuju na forme mjerenja sramežljivosti. Najčešće su to forme samoiskaza, čiju podjelu su prikazali Briggs i Smith (1986.):

1. Social Avoidance and Distress Scale (Watson i Friend, 1969.), pomoću koje se mjeri anksioznost nastala uslijed socijalne evaluacije.
2. Stanford Shyness Survey (Zimbardo, 1977.) je upitnik koji ispituje da li osoba misli za sebe, je li sramežljiva ili ne, te utvrđuje osjećaje, misli i reakcije povezane sa sramežljivošću. Također ispituje koje osobe i situacije pobuđuju sramežljivost.
3. Social Reticence Scale (Jones i Russell, 1982.) ispituje pojedine komponente sramežljivosti (poteškoće u kontaktu s ljudima, izražavanju mišljenja, osjećaj usamljenosti, itd.).
4. Shyness Scale (Cheek i Buss, 1981.) u kojoj autori razdvajaju konstrukt sramežljivosti od konstrukta socijabilnosti kao dva različita konstrukta (u niskoj su, ali značajno negativnoj korelaciji: $r=-0,30$).

Koriste se još i bihevioralne mjere kao što su opažanje ponašanja, ispitivanje socijalnih vještina i socijalnih znanja, a katkad se ispituju i fiziološke reakcije.

Kao što je u uvodu naznačeno; kod nas je razvijen Upitnik sramežljivosti i asertivnosti, koji pokušava na osnovi reakcija u svakodnevnim situacijama odrediti sramežljivost i asertivnost.

1.2. ASERTIVNOST

Asertivnost je u stručnoj psihološkoj literaturi relativno nov i još nedovoljno istražen fenomen. Kraća je povijest istraživanja i manje je radova na ovu temu objavljeno, ali iz kliničke prakse dolazi ipak veliki broj informacija vezanih za asertivnost. Uglavnom je to područje terapijskog rada, odnosno pokušaj da se ljudima pomogne pri komunikaciji i adekvatnijem prilagođavanju u socijalnim interakcijama.

Zarevski i Mamula (1998.) definiraju asertivnost kao oblik ponašanja koji određujemo kao borbu za svoja prava i izražavanje mišljenja na izravan način, te odbijanje nerazumnih zahtjeva bez osjećaja straha i krivnje.

Naravno da je još mnogo autora pokušalo dati svoje određenje asertivnog ponašanja, ali o tome više u poglavlju o definiranju asertivnosti.

No da bi uopće pokušali definirati jedan kompleksan pojam kao što je asertivnost bilo je potrebno sustavno istraživanje mnogih znanstvenika na ovom području.

1.2.1. ISTRAŽIVANJA NA PODRUČJU ASERTIVNOSTI

Najranija istraživanja na području asertivnosti vežu se uz kliničku praksu i trening asertivnosti. Odnosno, zanimljivo je to da se asertivnost uvelike upotrebljavala u okviru biheviorn terapije, ali samih ispitivanja asertivnosti bilo je relativno malo (prema Žužul, Vukosav i Tadinac, 1985.).

Prvi nalaz ispitivanja i opisivanja asertivnosti nas vraća u 1949. godinu kada je Andrew Salter u svojoj knjizi «Uvjetovana refleksna terapija» opisao ranu formu treninga asertivnosti. No prvi pravi nalazi o asertivnosti dolaze od znanstvenika Josepha Wolpea (1958.) i Arnolda Lazarusa (Wolpe i Lazarus, 1966., sve prema Lange i Jakubowski, 1976.). Oni su počeli jasnije razlikovati asertivnost od agresivnosti te su koristili različite procedure igranja uloga kao dio treninga.

Uzrok svemu ovome je vjerojatno u nastanku Pokreta za ljudska prava u SAD-u 60-tih godina prošlog stoljeća. Razvio se kao način sučeljavanja etničkih manjina s različitim oblicima diskriminacije koji su efikasniji od agresivnosti, a krajem 70-tih

godina kroz pokret za prava žena asertivnost postiže još veću popularnost. Prednosti asertivnog ponašanja sve više se šire te asertivnost nalazi svoju primjenu i u velikim tvrtkama s ciljem stvaranja što boljih međuljudskih odnosa među zaposlenicima i povećanja profita. U novije vrijeme trening asertivnosti dobiva ključnu ulogu u smanjivanju stresa koji je sve prisutnija posljedica današnjeg načina života (prema Zarevski i Mamula, 1998.).

Još su dvije kulturalne promjene imale veliki utjecaj na popularizaciju asertivnosti. Kao prvo veliku važnost su dobile vrijednosti međuljudskih odnosa, a razlog je taj da je postalo teže postići vlastite vrijednosti kroz tradicionalne izvore poput sigurnosti na poslu ili braka, pa su ljudi počeli tražiti druge načine za poboljšanje kvalitete života. Međutim, problem je bio u pronalaženju vještina za poboljšanje odnosa s drugim ljudima.

Druga velika promjena se očitovala u proširenju spektra socijalno prihvatljivog ponašanja, a i sve su više prihvatljiviji postali različiti životni stilovi. No i tu se javlja nedostatak mnogih vještina za donošenje odluka kako se ponašati. Nedostajale su razne kognitivne i ponašajne vještine u smislu prikladnog ponašanja u skladu s vlastitim izborom. Veliki je problem ljudima također predstavljala obrana vlastitog izbora kada ih kritiziraju ili onemogućavaju drugi ljudi. Osnova svakog treninga asertivnosti je stjecanje sigurnosti u sebe i svoje ponašanje te učenje zauzimanja za sebe na pozitivan način, a sve se to bazira na tehnikama koje je lako naučiti.

Kasne 60-te godine prošlog stoljeća vrlo su značajne za nagli porast zanimanja za ovo područje istraživanja. Naime, u okviru transakcijske analize Thomas Harris je iznio koncept o četiri vrste pristupa drugim ljudima i sebi samima, a mogu se dovesti u vezu s različitim oblicima ponašanja i to prema slijedećem modelu (prema Zarevski i Mamula, 1998.):

životni pristup prema drugima	vrsta ponašanja
ja nisam O.K.-ti si O.K.	pasivno
ja nisam O.K.-ti nisi O.K.	depresivno
ja sam O.K.-ti nisi O.K.	agresivno
ja sam O.K.-ti si O.K.	asertivno

Kao što se vidi iz modela, asertivno je ponašanje najčešće najzdraviji izbor u komunikaciji s drugim ljudima.

Sedamdesetih godina sve više i više ljudi traži povećanu osobnu efikasnost, što uključuje praktične načine zanimanja za sebe, te korištenje tih sposobnosti za osobni razvoj i poboljšanje odnosa s drugima. Unutar ovakvog kulturalnog konteksta rastao je interes za trening asertivnosti, a koji se javio na zahtjev jake i uvjerljive kulturalne potrebe.

Osamdesetih godina dolazi do uvođenja treninga asertivnosti u velike tvrtke s ciljem porasta produktivnosti kao posljedice kvalitetnih međuljudskih odnosa, dok 90-tih raste potreba za stvaranjem efikasnije i fleksibilnije komunikacije u svim aspektima ljudskih odnosa, pri čemu trening asertivnosti ima ključnu ulogu u smanjivanju stresa. Danas se u području psihologije sve više pažnje posvećuje području asertivnosti. Veliki interes je rezultirao i nizom mjernih instrumenata u obliku upitnika, ali osnovno je bilo postaviti neke teorijske temelje za bolje razumijevanje fenomena asertivnosti, a pritom i dati što bolje definicije tog specifičnog psihološkog konstrukta.

1.2.2. DEFINIRANJE ASERTIVNOSTI

Područje asertivnosti je također, kao i sramežljivost, vrlo nezahvalno za preciznije definiranje. Galassi i sur. (1981, prema Lazić, 2001.) navode da se sve postojeće definicije asertivnosti mogu svrstati u nekoliko kategorija ovisno o tome gledaju li na asertivnost kao na:

1. osnovno ljudsko pravo;
2. otvoreno i prikladno ispoljavanje emocija;
3. specifične kategorije reagiranja;
4. funkcionalnu osobinu reakcija.

Najprihvaćenija definicija do tada je bila Lazarusova definicija (1973., prema Bašić, 1996.), koja uključuje specifične kategorije reakcija kojima bi se moglo opisati asertivno ponašanje kao:

- sposobnost da se kaže «ne»;
- sposobnost da se traže usluge i da se postavljaju zahtjevi;
- sposobnost izražavanja emocija (kako pozitivnih tako i negativnih);
- sposobnost započinjanja, održavanja i završavanja konverzacije.

A nakon toga javili su se i mnogi drugi autori sa svojim viđenjima kako definirati pojam asertivnosti. Kronološkim redom dolje su navedeni samo najistaknutiji:

- Lange i Jakubowski (1976.) smatraju da asertivnost uključuje branjenje vlastitih prava, te ispoljavanje misli, osjećaja i vjerovanja na direktan, pošten i prikladan način koji ne sprječava druge u ostvarenju njihovih prava, te razlikuju slijedeće vrste aktivnosti:
 1. bazična asertivnost koja se odnosi na jednostavnu ekspresiju zauzimanja za osobna prava, vjerovanja, osjećaje ili mišljenja, a ne uključuje druge socijalne vještine, kao što su empatija, konfrontacija i uvjeravanje;
 2. empatična asertivnost koja se odnosi na izražavanje senzitivnosti prema drugoj osobi pri iznošenju vlastitih osjećaja ili potreba;
 3. eskalirajuća asertivnost koja započinje s minimalnim asertivnim odgovorom koji može obično postići cilj osobe s minimalnim naporom i negativnim emocijama, te malom vjerojatnošću negativnih posljedica, a ukoliko druga osoba ne odgovori na minimalnu asertivnost i nastavi narušavati tuđa prava, osoba postepeno povećava asertivnost i postaje vrlo čvrsta, bez da postane agresivna;
 4. konfrontirajuća asertivnost koja se koristi kada su riječi druge osobe u kontradikciji s djelima, a uključuje i objektivno opisivanje što je druga osoba rekla da treba napraviti, što je doista napravila, nakon čega se izjasni o vlastitim željama;
 5. asertivnost korištenja «ja» poruka- ovaj jezik je najprikladniji za asertivno izražavanje negativnih osjećaja. Ova asertivnost kroz «ja» poruke se temelji na radu Thomasa Gordona i takva poruka se sastoji od četiri dijela: 1. objektivni opis ponašanja druge osobe, 2. izražavanje konkretnih posljedica ponašanja druge osobe na život i osjećaje onoga koji upućuje poruku, 3. opisivanje vlastitih osjećaja i 4. izražavanje želja u vezi konkretnog problema, tj. ponašanja sugovornika.
- Morrell (1977., prema Lazić, 2001.) definira asertivnost kao sposobnost iskazivanja vlastitih misli i osjećaja sigurno i samosvjesno.

- Ollendick (1984., prema Živčić-Bećirević, 1996.): «Asertivnost je sposobnost izražavanja vlastitih pozitivnih i negativnih misli i osjećaja na neagresivan način i bez kršenja prava drugih osoba. Tako definirana, asertivnost, izražava se u različitim situacijama kao što je traženje vlastitih prava, interesa i želja, odbijanje neopravdanih zahtjeva, suprotstavljanje nepravdi. Također može uključivati i ponašanja kao što su pohvala drugih, davanje i primanje komplimenata.»
- Willis i Daisley (1995.) definiraju asertivnost kao formu ponašanja koja demonstrira poštovanje prema sebi i respekt za druge. Ovo znači da se asertivnost odnosi na rukovođenje vlastitim osjećajima o sebi, drugima, kao i s krajnjim rezultatima. Nastavljaju, da biti asertivan znači: biti otvoren i iskren sa sobom i drugima, slušati tuđe mišljenje i pokazivati razumijevanje situacije drugih ljudi, jasno izražavanje ideja, ali ne na račun drugih, postizati funkcionalna rješenja u slučaju poteškoća, donositi odluke, biti jasan u pogledu svog stanovišta i ne biti postrance, nositi se s konfliktom, zauzimati se za prava, imati poštovanje prema sebi i drugima, biti jednak s drugima, zadržavajući svoju ličnost, izraziti svoje osjećaje iskreno i s pažnjom, zauzeti se s pažnjom i zauzeti se za sebe. A ono što se asertivnošću postiže jest: otvorenost pri razrješavanju konflikata, pravovremeno uzimanje u obzir potencijalno teških situacija, veća sigurnost, reduciranje straha u situacijama rukovođenja emocionalnih situacija, da ljudi postaju ravnopravni jedni drugima zadržavajući svoju jedinstvenost, da ljudi zadržavaju svoj ponos i da prepoznaju učinke tuđeg ponašanja.

Nakon definiranja asertivnosti, važno je nadalje prikazati njen razvoj te razlike koje se javljaju pod utjecajem faktora spola. Naredno poglavlje bavi se tim aspektima asertivnosti.

1.2.3. RAZVOJ ASERTIVNOSTI I SPOLNE RAZLIKE

Kao što je vidljivo iz niza definicija asertivnosti, svi autori se slažu u pogledu toga da je asertivnost naučeno ponašanje. To potvrđuju Willis i Daisley (1995.) koji naglašavaju da asertivnost nije crta ličnosti. Budući da se radi o obliku ponašanja, ona je naučena i može se naučiti bez obzira koliko su od pomoći ili ne postojeći obrasci navika u procesu učenja. Postoje iskrice urođene asertivnosti koje se javljaju oko druge godine, kada dijete uči reći «ne». Rijetko je ohrabrena i potkrijepljena, pa je zato često i izgubljena. To znači da se treba ponovo otkriti i naučiti. Razlikuje se od agresivnosti i pasivnosti po tome što su one forme ponašanja s kojima očito ljudi imaju manje problema pri usvajanju. Očito da asertivnost predstavlja najveći izazov. Sve tri su prirodne forme ponašanja, nema ništa pozitivno ili negativno vezano za njih, već se radi o prikladnom odabiru i najkonstruktivnijoj formi ponašanja u nekoj životnoj situaciji. Svatko je sposoban ponašati se pasivno ili agresivno, ali većina ljudi ima tendenciju jednoj vrsti ponašanja. Jednako, svi imamo sposobnost asertivnog ponašanja, ali ga se mora više učiti nego li druge oblike ponašanja.

Kod djece za razvoj asertivnosti vrlo važnu funkciju ima odgoj.

Pravovremeno usvajanje odgovarajućih oblika asertivnog ponašanja utječe na razvoj djetetovog samopoštovanja te na razvoj vještina za suočavanje sa stresom (prema Živčić-Bećirević, 1996.). Djeca koja odgojem steknu takve oblike ponašanja lakše izražavaju svoje emocije i rjeđe pate od depresija i drugih psihopatoloških sindroma. Također se lakše snalaze u situacijama kada im je potrebna pomoć i socijalna podrška. Pretpostavlja se da je za pojavu asertivnog ponašanja nužno posjedovanje odgovarajućih socijalnih vještina, kao i sposobnost razumijevanja tuđih osjećaja.

Kod adolescenata se ti nalazi i potvrđuju. Naime, kako istraživanja pokazuju adolescenti koji su skloniji ponašanju usmjerenom na problem, a ne izbjegavajućem stilu, svoje osobine percipiraju socijalno poželjnima i asertivnima, stresne događaje percipiraju manje prijetećima, a vlastite resurse za suočavanje s problemima smatraju efikasnijima.

Istraživanja asertivnosti na odraslima pokazuju da su osobe višeg samopoštovanja relativno zaštićenije od negativnih efekata stresa, navode Cohen i Edwards (1989., prema Bužančić, 2001.).

Čini se da asertivnost svoju potpunu manifestaciju doseže biološkim, te u većoj mjeri socijalnim sazrijevanjem, a iz toga nadalje proizlaze i razlike u spolu (prema Zarevski i Mamula, 1998.).

Asertivnost pokazuje znatne razlike u odnosu na spol i spolne uloge. Spolne uloge su vezane za različite načine socijalizacije dječaka i djevojčica, te sa spolnim stereotipima. Asertivnost, a ponekad i agresivno ponašanje dječaka se potkrepljuje dok se isto ponašanje kod djevojčica najčešće sputava i oštro kritizira kao njima neprimjereno. Razlikujemo maskulinu spolnu ulogu koja je orijentirana na isticanje i postignuće, te femininu, orijentiranu na pokazivanje osjećaja i empatiju. Maskulina je tzv. instrumentalna, a feminina je ekspresivna spolna uloga. Istraživanja pokazuju da je asertivnost tipična i poželjna za maskulino ponašanje (prema Zarevski i Mamula, 1998.).

Žene koje u istim prilikama kao i muškarci pokažu asertivno ponašanje procijenjene su manje inteligentnima i dopadljivima, a u odnosu na žene neasertivnog ponašanja, čak i manje fizički atraktivnima. S druge strane, muškarci asertivnog ponašanja procjenjuju se kao inteligentniji, obrazovaniji i socijalno vještiji od muškaraca neasertivnog ponašanja.

Očito je da su tu žene u nezavidnom položaju, pogotovo s obzirom na današnje društvene vrijednosti, koje uzdižu statusne simbole moći i uspjeha. No, iako su žene u startu «hendikepirane» stereotipiziranjem spolnih uloga, ipak se te bezrazložne barijere sve više ruše, pa je tako sve popularniji pojam androgynosti, tj. karakteristike posjedovanja željenih karakteristika i feminine i maskuline spolne uloge.

Sada kad smo zaključili da je poželjno biti asertivan, postavlja se pitanje kako izmjeriti razinu nečije asertivnosti ili neasertivnosti. Slijedeće poglavlje ovog uvodnog dijela govori o tome.

1.2.4. MJERENJE ASERTIVNOSTI

Prvi koji su se ozbiljnije počeli baviti mjerenjem asertivnosti su Galassi i sur. (1974., prema Bašić, 1996.) koji konstruiraju skalu za mjerenje asertivnosti kod studenata pod nazivom «The College Self Expression Scale»-CSES (Skala za mjerenje asertivnosti kod studenata), sastavljenu od 50 čestica u formi samoiskaza.

Autori navode tri aspekta asertivnosti koje ta skala mjeri:

1. pozitivnu asertivnost - izražavanje ljubavi, privrženosti, odobravanja, divljenja i slaganja
2. negativnu asertivnost - izražavanje opravdanih osjećaja bijesa, neslaganja, nezadovoljstva i zlovolje
3. samoprijegor - pretjerano ispričavanje, izraženu tjeskobu u interpersonalnim kontaktima, pretjeranu brigu za osjećaje drugih

U istraživanju Žužula i sur. (1985.) CSES je primjenjen na studentima psihologije u Zagrebu. Faktorskom analizom utvrđeni su ovi faktori:

1. izražavanje u situacijama koje mogu izazvati anksioznost;
2. izražavanje prava u poslovnim odnosima;
3. izražavanje prava prema prijateljima;
4. izražavanje prava prema obitelji;
5. izražavanje pohvala i komplimenata;
6. zauzimanje za svoje principe;
7. briga da se ne povrijede tuđi osjećaji.

Nakon toga na Odsjeku za psihologiju u Zagrebu počinje izrada različitih mjernih instrumenata za operacionalizaciju asertivnosti. Odnosno, nakon izrade skale sramežljivosti (Jakuš i Zarevski, 1990.), Vukosav i Zarevski 1993. dodaju skalu asertivnosti, pa tako nastaje Skala sramežljivosti i asertivnosti SSA (Vukosav i Zarevski, 1993.).

Daljnji rad na usavršavanju instrumenata za mjerenje ova dva fenomena rezultirao je Upitnikom sramežljivosti i asertivnosti - USA-97 (Zarevski i Vukosav, 1999.).

Nakon niza validacija i pronalaženja čestica najčišće zasićenim s ova dva faktora, Upitnik dobiva i svoju revidiranu verziju.

Upravo ta revidirana verzija Upitnika sramežljivosti i asertivnosti (USA-r) evaluirana je ovom diplomskom radnjom na populaciji muškaraca i žena srednje dobi.

2. CILJ I PROBLEMI ISTRAŽIVANJA

2.1. CILJ ISTRAŽIVANJA

Cilj ovog diplomskog rada je evaluacija revidiranog Upitnika sramežljivosti i asertivnosti USA-r (Zarevski i Vukosav, 2002.), koji je proveden na populaciji muškaraca i žena srednje dobi, odnosno određivanje njegovih metrijskih karakteristika. Naime, za upotrebu u dijagnostičkoj praksi potreban je instrument sa što boljim metrijskim karakteristikama, proveden na što reprezentativnijem uzorku populacije. Cilj je, nadalje, i pomoć pri aktualizaciji problematike sramežljivosti i asertivnosti, kao i svrstavanje ovih fenomena u prepoznatljive psihološke konstrukte.

Povijest izrade ovog, sve boljeg, psihologijskog instrumenta seže u početak 90-tih godina prošlog stoljeća i rad na usavršavanju instrumentarija za odmjeravanje sramežljivosti i asertivnosti na Odsjeku za psihologiju Filozofskog fakulteta u Zagrebu. Ovom upitniku je prethodila Skala sramežljivosti i asertivnosti (SSA-Vukosav i Zarevski, 1993.) koja je imala donekle zadovoljavajuće metrijske karakteristike (prema Bašić, 1996.), tako da je ona proširena i usavršena. Tu usavršenu verziju validirala je Bužančić, 2001.

Kako rezultati autora skala pokazuju faktorskom analizom se izlučuju dva faktora (sramežljivost i asertivnost). Kod manjeg broja čestica je uočeno da se njihova zasićenja ovim faktorima razlikuju u funkciji spola, bez obzira da li su prvobitno bile namijenjene mjerenju sramežljivosti ili asertivnosti (prema Zarevski i Vukosav, 1999.). Stoga je osnovni cilj ovog ispitivanja provjeriti faktorsku strukturu upitnika, metrijske karakteristike skala sramežljivosti i asertivnosti te usporediti dobivene rezultate na ovoj populaciji s rezultatima dobivenim na populacijama mlađe dobi.

2.2. PROBLEMI ISTRAŽIVANJA

Iz gore navedenog možemo i formulirati probleme ovog istraživanja:

1. Ispitati metrijske karakteristike skala sramežljivosti i asertivnosti iz upitnika USA-r.
2. Utvrditi faktorsku strukturu skala sramežljivosti i asertivnosti iz upitnika USA-r.
3. Komparirati dobivene rezultate sa rezultatima dobivenim ispitivanjem populacije srednjoškolaca i studenata.

3. METODOLOGIJA

Rezultati dobiveni u okviru ove diplomske radnje dio su šireg istraživanja sramežljivosti i asertivnosti na našoj populaciji, a upitnici su provedeni slijedećim redoslijedom:

1. Upitnik sramežljivosti i asertivnosti (revidirani)
2. Upitnik proaktivnosti

U sklopu ovog rada iskoristili smo za naše istraživanje samo podatke dobivene iz upitnika sramežljivosti i asertivnosti, pa u daljnjem tekstu nećemo spominjati upitnik proaktivnosti.

3.1. UPITNIK SRAMEŽLJIVOSTI I ASERTIVNOSTI

Već više od deset godina je prošlo od javljanja inicijative za preciznijim i egzaktnijim proučavanjem psiholoških konstrukata kao što su sramežljivost i asertivnost. Upitnik sramežljivosti, čiju su prvu verziju još 1990. godine sastavili Zarevski i Jakuš, revidirao je Zarevski 1997.g. Do sada je u praksi korištena verzija upitnika USA-97 (Zarevski i Vukosav, 1999.), a koju je evaluirala Bužančić 2001.godine.

Ova posljednja revizija se odnosi na ispuštanje nekoliko čestica najslabijih metrijskih karakteristika iz prethodne verzije, a dodano je 5 čestica za operacionalizaciju asertivnosti. Naime, u svim dosadašnjim primjenama sramežljivost se pokazala kao snažnija latentna dimenzija. Ove nove čestice su po svojoj očiglednoj valjanosti trebale mjeriti asertivnost i to se u evaluaciji upitnika pokazalo točnim (prema Ćosić, 2002; Horvat 2002; Sladić 2001).

Upitnik sramežljivosti i asertivnosti (revidirani) sastoji se od dvije skale: skale sramežljivosti i skale asertivnosti, a čini ga ukupno 37 čestica s opisima specifičnih životnih situacija. Postoje zapravo dvije verzije upitnika, muška i ženska verzija (USA-M i USA-F), a razlikuju se u svega nekoliko čestica. Prve četiri čestice obaju upitnika opisuju situacije interakcije s pripadnikom suprotnog spola kad se poziva na izlazak ili je osoba pozvana na izlazak. Bitno je naglasiti da su ove prve četiri čestice konstruirane tako da se u muškoj verziji u prve tri čestice javlja situacija uspostavljanja prvog kontakta, a četvrta je situacija gdje je osoba kontaktirana od

strane suprotnog spola. Dok je kod ženske verzije upitnika suprotan slučaj, tj. u prve tri situacije osoba je kontaktirana ili pozvana na izlazak, a u posljednjoj ona je ta koja čini prvi korak. To je konstruirano tako zato što je u našem društvu još uvijek uobičajenije i socijalno prihvatljivije da muškarac prvi prilazi ženi. Odgovori na prve četiri čestice i u muškoj i u ženskoj verziji upitnika su zadani u tri bloka i to: prvi blok odgovora (zbrajaju se odgovori od **a** do **d** u pitanjima od 1. do 4.) se odnosi na kognitivne teškoće u heteroseksualnim situacijama tj. nalaženje prikladnog pristupa ili odgovora na pristup osobe suprotnog spola; drugi blok odgovora (zbrajaju se odgovori označeni sa **e** do **h** u pitanjima od 1. do 4.) se odnosi na aspekte emocionalnog doživljavanja u takvim heteroseksualnim situacijama; dok se treći blok odgovora (gdje se zbrajaju reakcije označene s **i** do **l** u pitanjima od 1. do 4.) odnosi na vidljive fiziološke manifestacije i unutarnje reakcije u heteroseksualnim situacijama. Kod unosa podataka mi smo svaki taj blok u prva četiri pitanja vrednovali kao pojedinačnu česticu pa zbog toga postoji 45 čestica upitnika.

Zadatak ispitanika je odabrati jedan od četiri ponuđena odgovora koji najbolje opisuje njegovo ponašanje, osjećaje i fiziološko reagiranje u danoj situaciji.

Odabere li ispitanik odgovor:

- a) dobiva 1 bod (kod prva četiri pitanja jednako se vrednuju odgovori e, i)
- b) dobiva 2 boda (kod prva četiri pitanja jednako se vrednuju odgovori f, j)
- c) dobiva 3 boda (kod prva četiri pitanja jednako se vrednuju odgovori g, k)
- d) dobiva 4 boda (kod prva četiri pitanja jednako se vrednuju odgovori h, l)

Ukupni rezultat se formira kao jednostavna linearna kombinacija rezultata pojedinih čestica skale sramežljivosti i skale asertivnosti.

Zbroj odgovora na čestice koje se odnose na sramežljivost predstavlja ukupan rezultat na skali sramežljivosti. Što je rezultat veći, veća je i sramežljivost. Čestice na ovoj skali opisuju različite životne situacije, od odnosa sa suprotnim spolom, prijateljima i obitelji pa sve do tipičnih svakodnevnih situacija na mjestima kao što su kino, javna govornica, restoran i sl.

Zbroj odgovora na čestice koje se odnose na asertivnost predstavljaju ukupan rezultat na skali asertivnosti. Što je on veći, manja je asertivnost. Odgovori na ova pitanja traže reakcije na situacije iznošenja stavova, poštivanja pravila, traženja svojih prava, odbijanje neprihvatljivih zahtjeva, sigurnosti u raznim socijalnim situacijama, itd.

Treba napomenuti da će ispitanici, ako odgovaraju isključivo prvim odgovorom, biti vrlo vjerojatno od okoline percipirani kao bezobzirni, nekritični, sebični i bez dobrih manira (Zarevski i Vukosav, 1999.).

Zbroj odgovora na prvih 26 čestica u upitniku namijenjenom za žene (USA-F), predstavlja ukupan rezultat na skali sramežljivosti za ispitanicu. Ostalih 19 čestica odnosi se na skalu asertivnosti i ukupan rezultat označava položaj ispitanice na toj skali. Teoretski maksimum bodova na skali sramežljivosti iznosi 104, a na skali asertivnosti je 76 i predstavlja ekstremni rezultat sramežljivosti i neasertivnosti.

U upitniku USA-M za osobe muškog spola zbroj odgovora na prvu 21 česticu daje ukupan rezultat na skali sramežljivosti, a zbroj odgovora od 22. do 45. čestice je ukupan rezultat na skali asertivnosti. Teoretski maksimum bodova je 84 na skali sramežljivosti, te 96 na skali asertivnosti, a minimum iznosi 21 za sramežljivost i 24 za asertivnost što ukazuje na ekstremni rezultat nesramežljivosti i asertivnosti. Ovo predstavlja skalne vrijednosti izračunate prema priručniku za revidirani upitnik USA (Zarevski i Vukosav, 1999.).

3.2. ISPITANICI

U ovom istraživanju sudjelovalo je 265 ispitanika, i to 142 ženskog (53,6%) i 123 muškog (46,4%) spola. Ispitanici su bili tzv. «srednje» dobi, od 30 do 45 godina (+/- 2, dakle od 28 do 47 godina). Upitnici su provedeni u nizu hrvatskih gradova, od Makarske, Splita, Zadra, Opatije pa sve do Rijeke i Zagreba. Kod provedbe upitnika pazilo se da bude približno jednak broj zastupljenih ispitanika sa srednjom, višom i visokom naobrazbom.

3.3. POSTUPAK

Ispitivanje smo provodili individualno sa svakim ispitanikom i to tako da bi nakon kratkog uvoda, u kojem smo ukratko opisali o kojem se području istraživanja radi, podijelili listove za odgovore koji su se sastojali iz dva dijela:

1. list za odgovore za upitnik sramežljivosti i asertivnosti
2. upitnik proaktivnosti

Nakon što smo naglasili da je ispitivanje anonimno, kako bi time osigurali što veću iskrenost ispitanika kao i smanjenje socijalno poželjnih umjesto pravih odgovora, također smo rekli da se ni jedan upitnik neće posebno analizirati, već da svi ulaze u ukupnu analizu jer nas zanima evaluacija testa, a ne proučavanje pojedinih slučajeva. Zatim smo u zaglavlje lista za odgovore upisali opće podatke o ispitaniku (spol, dob i stručna sprema). Tek kada smo sve upisali i objasnili, dali bi upitnike.

Uputa otisnuta na upitniku USA-r glasi:

«Pred Vama se nalazi niz opisa situacija na koje je ponuđen niz različitih odgovora. Pokušajte odrediti odgovor koji je najtipičniji za Vas u takvoj situaciji. Ako niste do sada bili u takvoj situaciji, pokušajte zamisliti kako biste se ponašali i osjećali u njoj. Ako se situacije odnose na vrijeme iz Vaše mladosti (ispiti, izlasci i sl.), odgovorite sukladno Vašem tadašnjem ponašanju.

Molimo Vas da odgovorite na sva pitanja zaokruživanjem slova ispred izabranog odgovora na listu za odgovore.»

Nakon otprilike 20 do 30 minuta, koliko je uglavnom trajalo ispunjavanje oba upitnika, ispitanici su ubacili svoje listove za odgovore u kutiju s malim prorezom.

3.4. OBRADA PODATAKA

Obrada podataka podijeljena je u nekoliko logičkih cjelina radi preglednosti statističkih i psihometrijskih postupaka koji su korišteni u svrhu rješavanja problema ovog rada.

Provedeni su slijedeći postupci:

1. **Osnovna statistička analiza** koja predstavlja dio obrade podataka koji se odnosi na deskriptivnu statistiku na razini subuzorka muškaraca i žena. Za svaku skalu izračunate su aritmetičke sredine i standardne devijacije, te je napravljen i Kolmogorov-Smirnovljev test za testiranje normaliteta distribucije. Također je napravljena deskriptivna statistika za subskele upitnika za situacije heteroseksualne interakcije, te za svaku od tri reakcije (kognitivne, emocionalne i fiziološke) te interakcije. Za svaku od tih 8 subskala izračunate su aritmetičke sredine i standardne devijacije te je provjeren normalitet distribucije Kolmogorov-Smirnovljevim testom. Odabir čestica za skale

sramežljivosti i asertivnosti proveden je na temelju «rezultante» faktorske analize čitavog upitnika (45 čestica) na uzorcima srednjoškolaca i studenata.

Zatim je za tako definirane skale određena pouzdanost tipa unutarnje konzistencije (Cronbachov alfa koeficijent).

Na koncu je izračunata korelacija između skala sramežljivosti i asertivnosti upitnika USA-r u uzorcima muškaraca i žena.

2. **Faktorska analiza** rezultata za muški i ženski subuzorak dobivenih upitnikom sramežljivosti i asertivnosti. Za oba subuzorka je provedena analiza na glavne komponente, a budući da je pretpostavljeno postojanje dviju latentnih dimenzija (sramežljivost i asertivnost), dvije su komponente rotirane u Varimax poziciju.
3. **Komparacija** rezultata dobivenih ispitivanjem populacije srednje dobi s rezultatima dobivenim na populacijama srednjoškolaca i studenata.

4. REZULTATI I RASPRAVA

4.1. OSNOVNA STATISTIČKA ANALIZA SKALA SRAMEŽLJIVOSTI I ASERTIVNOSTI

I. a) Osnovne deskriptivne statističke vrijednosti za uzorke muških i ženskih ispitanika za rezultate dobivene na ukupnim skalama sramežljivosti i asertivnosti

Za uzorak muških i ženskih ispitanika na rezultatima dobivenih upitnikom USA-r, tj. upitnicima USA-F i USA-M, izračunate su osnovne deskriptivne statističke vrijednosti. Na istim rezultatima napravljen je Kolmogorov-Smirnovljev test za testiranje normaliteta distribucija rezultata primijenjenih skala sramežljivosti i asertivnosti.

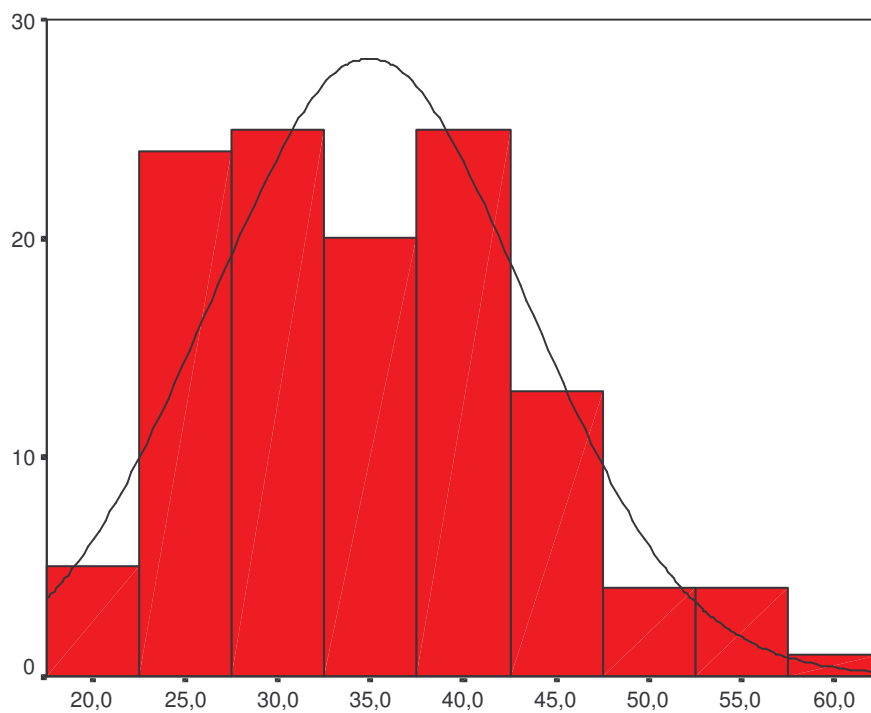
Tablica 1. Prikaz aritmetičkih sredina (M), standardnih devijacija (SD), vrijednosti Kolmogorov-Smirnovljevog testa (K-S z) te razina značajnosti K-S testa (p) skala sramežljivosti i asertivnosti u uzorcima muškaraca i žena

Spol	Skala	N	M	SD	z	p
Ž	S	137	50,39	11,75	0,802	0,541
	A	141	46,74	9,71	0,845	0,474
M	S	121	34,91	8,54	1,078	0,195
	A	122	54,05	11,90	0,750	0,627

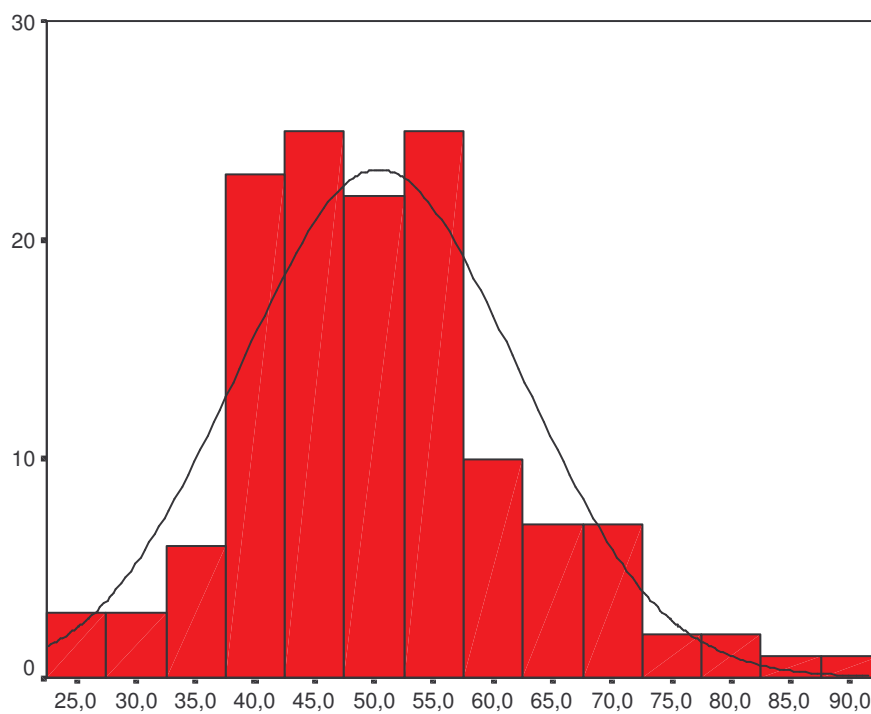
Provjera normaliteta distribucije rezultata dobivenih primjenom skale sramežljivosti K-S testom i kod muškaraca i kod žena dalo je isti rezultat. Obje distribucije statistički značajno ne odstupaju od normalne distribucije na razini značajnosti od 5%, što je i prikazano na slikama 1. i 2. Ovakva se distribucija mogla očekivati, jer je sramežljivost u populaciji, poput svih normalnih osobina ličnosti, razdijeljena po načelu zvonolike krivulje.

Distribucije rezultata dobivenih primjenom skale asertivnosti kod muškaraca i žena također se ne razlikuju statistički značajno od normalne distribucije (slike 3. i 4.).

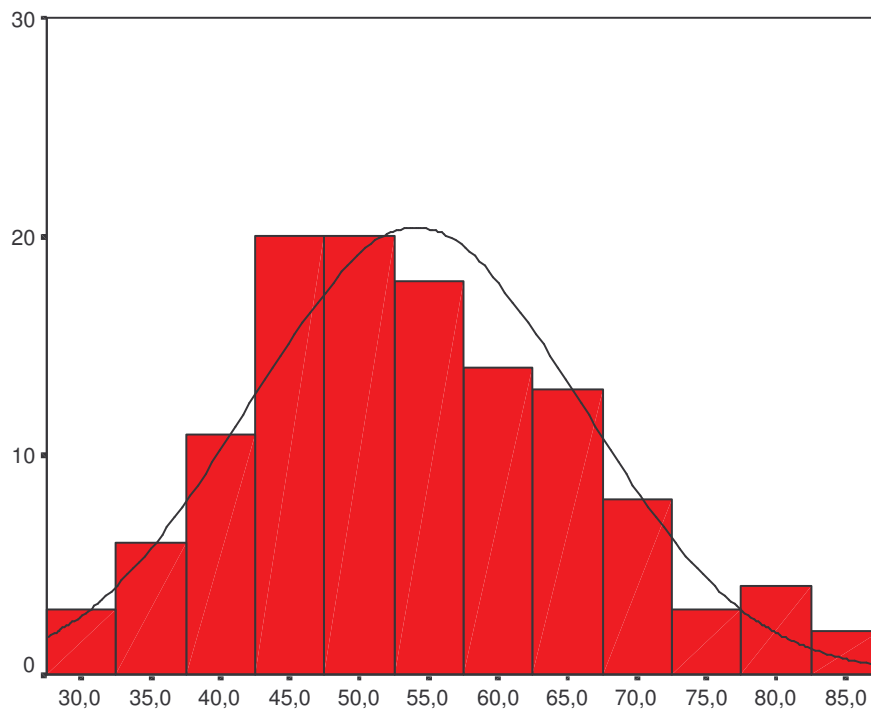
To upućuje na to kako (ne)asertivni oblici ponašanja idu u red nepatoloških oblika ponašanja, koji se u populaciji raspodjeljuju prema normalnoj krivulji.



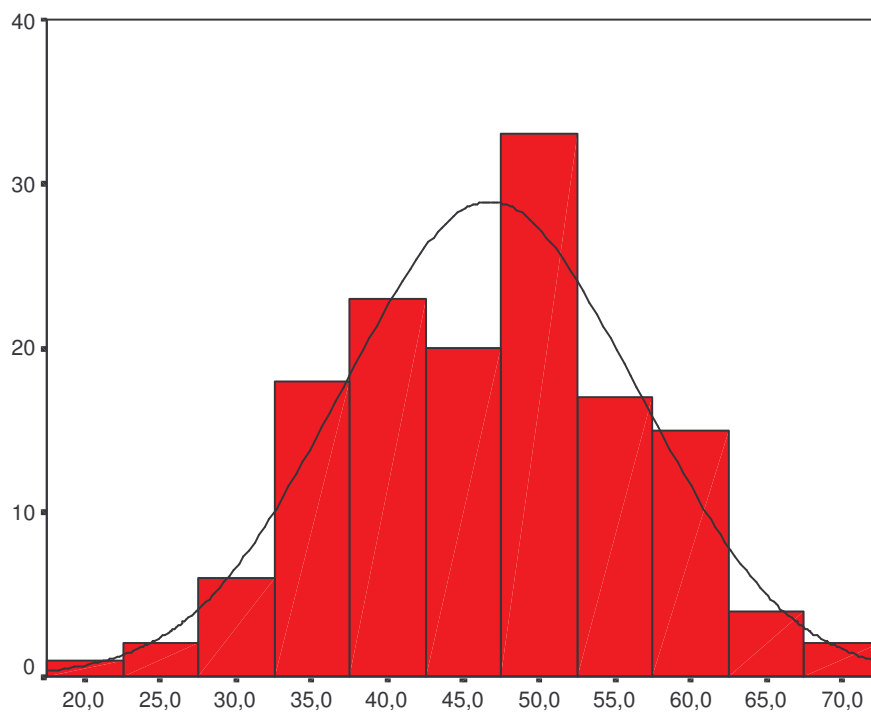
Slika 1. Grafički prikaz distribucije rezultata dobivenih skalom sramežljivosti na muškom uzorku ispitanika



Slika 2. Grafički prikaz distribucije rezultata dobivenih skalom sramežljivosti na ženskom uzorku ispitanika



Slika 3. Grafički prikaz distribucije rezultata dobivenih skalom asertivnosti na uzorku muškaraca



Slika 4. Grafički prikaz distribucije rezultata dobivenih skalom asertivnosti na uzorku žena

I. b) Osnovne deskriptivne statističke vrijednosti za uzorke muških i ženskih ispitanika za rezultate dobivene na subskalama sramežljivosti

Za uzorak muških i ženskih ispitanika, na rezultatima dobivenim na subskalama koje se odnose na sramežljivost u heteroseksualnim interakcijama i na subskalama koje se odnose na vrstu reakcija u situaciji heteroseksualne interakcije, izračunate su osnovne deskriptivne statističke vrijednosti. Na istim rezultatima napravljen je Kolmogorov-Smirnovljev test za testiranje normaliteta distribucije.

Tablica 2. Prikaz aritmetičkih sredina (M), standardnih devijacija (SD), vrijednosti Kolmogorov-Smirnovljevog testa (K-S z) te razina značajnosti K-S testa (p) subskala sramežljivosti u heteroseksualnim situacijama i subskala triju reakcija u tim situacijama, u uzorcima muškaraca i žena

Spol	Reakcija	N	M	SD	z	p
Ženski	Heteroseksualna interakcija	138	23,46	6,27	1,331	0,058
	Kognitivna reakcija	142	8,25	2,51	1,654	0,008
	Emocionalna reakcija	141	7,84	2,40	1,909	0,001
	Fiziološka reakcija	138	7,44	2,34	1,701	0,006
Muški	Heteroseksualna interakcija	122	20,30	5,62	1,187	0,119
	Kognitivna reakcija	123	6,61	2,64	2,220	0,000
	Emocionalna reakcija	123	7,10	2,17	1,236	0,094
	Fiziološka reakcija	122	6,57	2,20	1,639	0,009

Provjera normaliteta distribucija rezultata (K-S testom) dobivenih iz subskala sramežljivosti u heteroseksualnim situacijama pokazala je da se ni u muškom ni u ženskom uzorku te distribucije značajno ne razlikuju od normalne. Dakle, iako se radi

samo o 12 čestica u tim subskalama, što je mnogo kraće od cijele skale sramežljivosti sa 45 čestica, one pokazuju da se i situacije sramežljivosti u heteroseksualnim situacijama također distribuiraju u obliku normalne krivulje.

Za razliku od tih subskala, subskale koje se odnose na tri vrste reakcija u heteroseksualnoj interakciji (sve osim subskale emocionalnih reakcija kod muškaraca) statistički se značajno razlikuju od normalne distribucije. Sve su (osim te jedne) pozitivno asimetrične, jer jedan mali broj ispitanika postiže vrlo visok rezultat. Treba voditi računa o kratkoći tih skala (sastoje se samo od 4 čestice), ali isto tako indikativan može biti rezultat dobiven iz subskale emocionalnih reakcija kod muškaraca, jer upućuje na moguću normalnu raspodjelu tih reakcija, ali sa pravim odabirom čestica.

Svih osam grafičkih prikaza dobivenih krivulja nalaze se u prilogu 1. ove radnje kao slike: 5, 6, 7, 8, 9, 10, 11, i 12.

II. Pouzdanost skala i subskala sramežljivosti i asertivnosti

Da bi se utvrdila pouzdanost mjerenja Upitnikom sramežljivosti i asertivnosti, izračunati su koeficijenti unutarnje konzistencije (Cronbachov alfa koeficijent) za rezultate na obje skale (sramežljivost i asertivnost) i za subskale sramežljivosti, za oba poduzorka (muškaraca i žena).

Prema Guilfordu (1968.), metodom nutarnje konzistencije dobivamo procjenu pouzdanosti na osnovu jedne primjene jednog oblika mjernog instrumenta, a izvori ove vrste pouzdanosti su interkorelacije čestica. Visoka pouzdanost nutarnje konzistencije sama je po sebi potvrda da se radi o homogenom instrumentu.

Pouzdanosti skala su zadovoljavajuće visoke, najmanja iznosi 0,67 (standardizirani Cronbach alfa), a sve ostale se kreću oko 0,80, čak i do 0,90.

Da su koeficijenti visoki pogotovo se može tvrditi s obzirom da se radi o vrlo različitim sadržajima situacija kojima se nastojala izmjeriti sramežljivost odnosno asertivnost.

Koeficijenti pouzdanosti za oba poduzorka na skalama sramežljivosti i asertivnosti i subskalama sramežljivosti navedeni su u tablici 9.

Tablica 3. Standardizirani koeficijenti pouzdanosti (Cronbach alfa) skala sramežljivosti i asertivnosti i subskala sramežljivosti prema spolu ispitanika. U zagradi je broj čestica

Spol	Sramežljivost	Asertivnost	Heteroseksualna interakcija	Kognitivna reakcija	Emocionalna reakcija	Fiziološka reakcija
Ž	0,90 (26)	0,81 (21)	0,88 (12)	0,67 (4)	0,76 (4)	0,83 (4)
M	0,88 (19)	0,87 (24)	0,87 (12)	0,82 (4)	0,80 (4)	0,80 (4)

III. Povezanost skalnih rezultata sramežljivosti i asertivnosti

Ispitivanjem povezanosti između skala sramežljivosti i asertivnosti upitnika USA-r u uzorcima muškaraca i žena dobili smo koeficijente korelacije prikazane u tablici 10.

Tablica 4. Prikaz koeficijenata korelacije između skala sramežljivosti i asertivnosti na zorcima muškaraca i žena

Spol	Koeficijent korelacije
Ž	0,67
M	0,47

Na osnovu ovih koeficijenata korelacija može se zaključiti da ovim Upitnikom mjerimo različite psihološke konstrukte, odnosno da u ispitanoj populaciji sramežljivost ne možemo poistovjetiti sa neasertivnošću. To ujedno znači da je opravdano iskazivanje dva skalna rezultata: onaj u sramežljivosti i onaj u asertivnosti. Ipak, vidi se i nešto jasnije odvajanje te dvije dimenzije kod muškaraca, što je vjerojatno posljedica toga što je asertivnost jedna od važnijih komponenata maskuliniteta.

4.2. FAKTORSKA ANALIZA REVIDIRANOG UPITNIKA SRAMEŽLJIVOSTI I ASERTIVNOSTI

Kako bi se utvrdila konstruktna valjanost primijenjenog instrumenta, provedena je analiza glavnih komponenata na matrici korelacija između 45 čestica (posebno za USA-M-r, a posebno za USA-F-r) upitnika.

S obzirom da je pretpostavljeno postojanje dviju latentnih dimenzija (sramežljivost i asertivnost) u Varimax poziciju rotirane su samo dvije komponente.

a) Faktorska analiza rezultata dobivenih na Upitniku sramežljivosti i asertivnosti za uzorak muškaraca

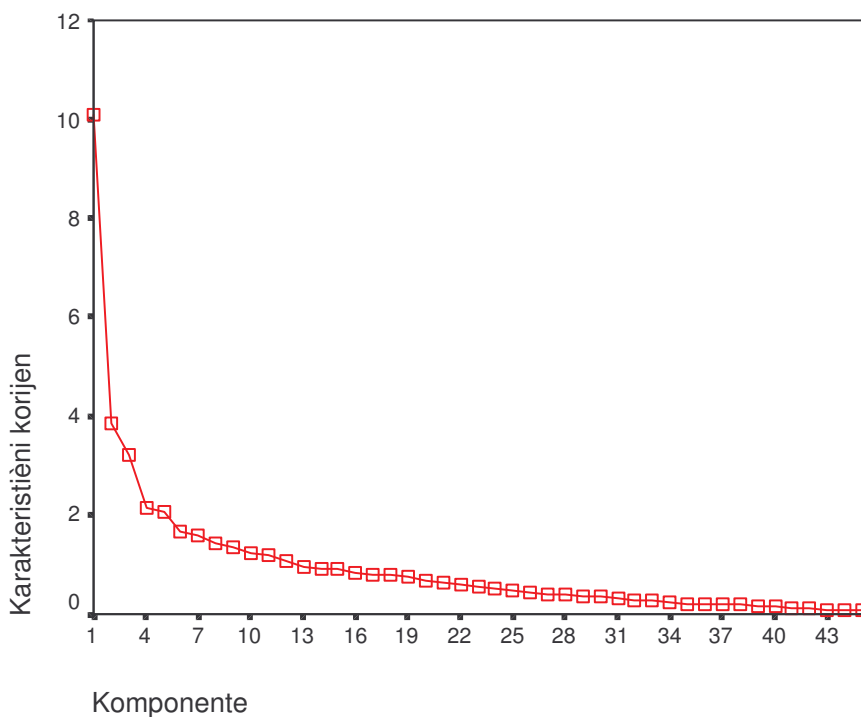
Svaka faktorska analiza započinje određivanjem komunaliteta, odnosno utvrđivanjem one količine zajedničke varijance koja je uvjetovana faktorima koji se javljaju i u drugim varijablama kao determinante varijance.

Tablica 3. prikazuje koliko je varijance objašnjeno karakterističnim korjenovima. Karakterističnih korjenova većih od 1 je dvanaest i objašnjavaju 68,56% varijance rezultata USA-M-r. Prve dvije komponente objašnjavaju 30,96% varijance pri čemu prvi karakteristični korjen iznosi 10,09 i objašnjava 22,42% varijance dok drugi iznosi 3,84 i objašnjava 8,54% varijance.

Tablica 5. Prikaz karakterističnih korjenova značajnih prema Kaiser-Guttmanovom kriteriju za uzorak muškaraca za rezultate dobivene na Upitniku sramežljivosti i asertivnosti

Komponenta	Vrijednost početnih karakterističnih korjenova	Postotak objašnjene varijance	Kumulativni postotak
1	10,09	22,42	22,42
2	3,84	8,54	30,96
3	3,21	7,13	38,09
4	2,15	4,77	42,86
5	2,07	4,61	47,47
6	1,65	3,68	51,14
7	1,60	3,56	54,70
8	1,42	3,15	57,86
9	1,34	2,97	60,83
10	1,22	2,71	63,54

11	1,20	2,66	66,20
12	1,06	2,36	68,56



Slika 13. Grafički prikaz veličine karakterističnih korjenova za uzorak muškaraca za rezultate dobivene na Upitniku sramežljivosti i asertivnosti

Znači izlučene su samo dvije glavne komponente.

U tablici 4. možemo vidjeti da su sve čestice upitnika pozitivno projicirane na prvu glavnu komponentu. Na ovu su komponentu u većoj mjeri projicirane one čestice koje se odnose na situacije tipične za pobuđivanje sramežljivosti. Najveću projekciju na prvu glavnu komponentu ima čestica 4 koja se odnosi na situaciju interakcije sa osobom suprotnog spola (Ako odlučiš pozvati na izlazak djevojku...).

Kod druge komponente došlo je do polarizacije čestica. Na njezin pozitivan pol smještaju se čestice koje opisuju asertivno ponašanje, a na negativan pol čestice koje opisuju situacije tipične za sramežljivost. Najveću projekciju na drugu glavnu komponentu ima čestica 41 (Hitno moraš prenijeti kratku telefonsku poruku...).

Samo tri čestice imaju niske projekcije na obje latentne varijable, a to su čestice: 3, 6 i 9, koje se sve odnose na situacije fizioloških reakcija u heteroseksualnoj interakciji.

Tablica 6. Prikaz glavnih komponenata u uzorku muškaraca za rezultate dobivene Upitnikom sramežljivosti i asertivnosti

Čestica	K1	K2	
VAR 1	Kad ti se sviđa nepoznata djevojka...	0,707	-0,140
VAR 2	Pri tome...	0,687	-0,306
VAR 3	Pri tome...	0,197	-0,278
VAR 4	Ako odlučiš pozvati na izlazak djevojku...	0,712	-0,263
VAR 5	Pri tome...	0,506	-0,402
VAR 6	Pri tome...	0,134	-0,279
VAR 7	Na prvom izlasku s djevojkom...	0,531	-0,450
VAR 8	Pri tome...	0,496	-0,517
VAR 9	Pri tome...	0,224	-0,148
VAR 10	Djevojka koju si nedavno upoznao...	0,653	-0,313
VAR 11	Pri tome...	0,553	-0,502
VAR 12	Pri tome...	0,303	-0,404
VAR 13	Zakasnio si na predavanje...	0,557	0,00
VAR 14	Trebaš prenijeti poruku većem skupu ljudi...	0,607	-0,138
VAR 15	Trebaš neku osobu koja se nalazi u sobi punoj...	0,402	0,00
VAR 16	Razmjerno dobro govoriš engleski, ako te pozovu...	0,447	-0,203
VAR 17	Pozvan si na rođendan gdje je puno tebi nepoznatih...	0,375	-0,237
VAR 18	Kad se obratiš liječniku za pomoć...	0,356	0,00
VAR 19	Netko ti je učinio veliku uslugu i želiš mu nešto...	0,328	-0,125
VAR 20	Kad ti se neka osoba sviđa, onda...	0,589	-0,275
VAR 21	Nalaziš se u vlaku na dužem putovanju i ne poznaš...	0,464	0,00
VAR 22	Zakasnit ćeš na vlak ako brzo ne kupiš kartu...	0,577	0,00
VAR 23	Prijatelji su nenajavljeno došli u posjet...	0,303	0,00
VAR 24	Ako je neka osoba nepravedno postupila prema tebi...	0,443	0,211
VAR 25	Prodavač posluhuje nekog tko je došao poslije tebe...	0,367	0,468
VAR 26	Netko te prekine usred važnog govora...	0,602	0,102
VAR 27	Draga osoba traži da se nađete, a ti si umoran...	0,453	0,239
VAR 28	Strah te je neke situacije...	0,297	0,428
VAR 29	Žuri ti se kući jer si umoran, a prijatelj ti se raspričao...	0,359	0,345
VAR 30	U restoranu su ti poslužili neukusnu ili staru hranu...	0,423	0,347
VAR 31	Imaš sasvim suprotno mišljenje o predmetu razgovora...	0,509	0,301
VAR 32	Osoba koja te je zadužila i koju cijeniš traži od tebe...	0,385	0,362
VAR 33	Netko ti je već duže vrijeme dužan novac...	0,563	0,238
VAR 34	U većem društvu netko se uglavnom šali na tvoj račun...	0,547	0,00
VAR 35	Kad bi profesor na predavanju postavio pitanje...	0,456	0,134
VAR 36	Ustanovio si da te poznanik oklevetao kod prijatelja...	0,374	0,152
VAR 37	U restoranu je gužva, gladan si, a konobar «zaobilazi»...	0,640	0,245
VAR 38	Kad znaš da si u pravu, onda...	0,458	0,291
VAR 39	Osoba s kojom često izlaziš...	0,000	0,391
VAR 40	Dolaziš u posjet prijateljima i osjetiš veliku glad...	0,352	0,455
VAR 41	Hitno moraš prenijeti kratku telefonsku poruku...	0,393	0,513
VAR 42	Film je već počeo, a mladi par iza tebe prilično glasno...	0,318	0,273
VAR 43	Žuriš u grad, a prijatelj se raspričao na telefonu...	0,357	0,00
VAR 44	Na sastanku netko izrazito loše predsjedava...	0,504	0,345

VAR 45	Nakon dobrog objeda u restoranu primijetiš...	0,668	0,259
--------	---	-------	-------

Nakon rotacije glavnih komponenti došlo je do promjena u vrijednostima karakterističnih korjenova. Prvi korijen sada iznosi 7,15 i objašnjava 15,88% varijance rezultata. Drugi karakteristični korijen iznosi 6,79 te objašnjava 15,08% varijance rezultata.

Rotacijom glavnih faktora u Varimax poziciju, nakon tri iteracije, došlo je do odvajanja latentnih dimenzija sramežljivosti (prva rotirana komponenta) i asertivnosti (druga rotirana komponenta).

Iz tablice 5. možemo vidjeti da su zasićenja veća od 0,3 prvom latentnom dimenzijom prisutna kod varijabli: 1, 2, 3, 4, 5, 7, 8, 10, 11, 12, 13, 14, 15, 16, 17, 19, 20, 21, 22, 26, 34 i 45 (ukupno 22), a zasićenja veća od 0,3 drugom latentnom dimenzijom imaju varijable: 1, 13, 14, 21, 22, 24, 25, 26, 27, 28, 29, 30, 31, 32, 33, 34, 35, 36, 37, 38, 40, 41, 42, 44 i 45 (ukupno 25 čestica).

Niska zasićenja na obje latentne dimenzije imaju čestice: 6, 9 (koje se odnose na fiziološke reakcije u situaciji heterogene interakcije), 18 (Kad se obratiš liječniku za pomoć...), 23 (Prijatelji su nenajavljeno došli u posjet...), 39 (Osoba s kojom često izlaziš...) i 43 (Žuriš u grad, a prijatelj se raspričao na telefonu...).

Čestice koje pokazuju jednako visoka zasićenja na obje latentne dimenzije su: 21 (Nalaziš se u vlaku na dužem putovanju...), 22 (Zakasniš češ na vlak ako brzo ne kupiš kartu...) i 34 (U većem društvu netko se uglavnom šali na tvoj račun...). Ove čestice, koje su u jednakoj mjeri zasićene dvjema latentnim dimenzijama, nazivamo duali, a razvrstavamo ih ili u skalu sramežljivosti ili u skalu asertivnosti na osnovi matematičkog kriterija. Tako se čestice matematički veće pozitivne projekcije na prvu komponentu svrstane u skalu sramežljivosti, a čestice s višom pozitivnom projekcijom na drugoj komponenti u skalu asertivnosti.

Na osnovu svega ovoga zaključujemo da skalu sramežljivosti na ovom uzorku ispitanika čine čestice: 1, 2, 3, 4, 5, 6, 7, 8, 9, 10, 11, 12, 13, 14, 15, 16, 17, 18, 19, 20 i 34 (ukupno 21 čestica), a skalu asertivnosti čestice: 21, 22, 23, 24, 25, 26, 27, 28, 29, 30, 31, 32, 33, 35, 36, 37, 38, 39, 40, 41, 42, 43, 44 i 45 (ukupno 24 čestice).

Tako postoji ipak mala razlika između skala sramežljivosti i asertivnosti dobivenih na našem uzorku i onih formiranih prema priručniku za ovaj Upitnik. Naime prema priručniku skalu sramežljivosti na verziji Upitnika za muškarce čini prva 21 čestica, a skalu asertivnosti druge 24 čestice. Znači razlika je samo u dvije čestice: čestici 21 koja prema ovim rezultatima spada u skalu asertivnosti (prema priručniku spada u skalu sramežljivosti) i čestici 34 koja bi prema priručniku za USA-M-r trebala biti bolji reprezentant asertivnosti, a ovdje je dobiveno da nešto prikladnije opisuje situaciju koja pobuđuje sramežljivo ponašanje.

Tablica 7. Glavne komponente rotirane u Varimax poziciju na uzorku muškaraca za rezultate dobivene Upitnikom sramežljivosti i asertivnosti

Čestica		VRX 1	VRX2
VAR 1	Kad ti se sviđa nepoznata djevojka...	0,610	0,384
VAR 2	Pri tome...	0,710	0,249
VAR 3	Pri tome...	0,334	0,00
VAR 4	Ako odlučiš pozvati na izlazak djevojku...	0,698	0,297
VAR 5	Pri tome...	0,644	0,00
VAR 6	Pri tome...	0,290	-0,111
VAR 7	Na prvom izlasku s djevojkom...	0,695	0,00
VAR 8	Pri tome...	0,716	0,00
VAR 9	Pri tome...	0,265	0,00
VAR 10	Djevojka koju si nedavno upoznao...	0,690	0,221
VAR 11	Pri tome...	0,747	0,00
VAR 12	Pri tome...	0,498	0,00
VAR 13	Zakasnio si na predavanje...	0,472	0,312
VAR 14	Trebaš prenijeti poruku većem skupu ljudi...	0,536	0,316
VAR 15	Trebaš neku osobu koja se nalazi u sobi punoj...	0,354	0,211
VAR 16	Razmjerno dobro govoriš engleski, ako te pozovu...	0,465	0,159
VAR 17	Pozvan si na rođendan gdje je puno tebi nepoznatih...	0,435	0,00
VAR 18	Kad se obratiš liječniku za pomoć...	0,296	0,205
VAR 19	Netko ti je učinio veliku uslugu i želiš mu nešto...	0,325	0,134
VAR 20	Kad ti se neka osoba sviđa, onda...	0,617	0,204

VAR 21	Nalaziš se u vlaku na dužem putovanju i ne poznaš...	0,304	0,353
VAR 22	Zakasnit ćeš na vlak ako brzo ne kupiš kartu...	0,391	0,426
VAR 23	Prijatelji su nenajavljeno došli u posjet...	0,203	0,226
VAR 24	Ako je neka osoba nepravedno postupila prema tebi...	0,177	0,457
VAR 25	Prodavač poslužuje nekog tko je došao poslije tebe...	0,00	0,592
VAR 26	Netko te prekine usred važnog govora...	0,367	0,488
VAR 27	Draga osoba traži da se nađete, a ti si umoran...	0,165	0,485
VAR 28	Strah te je neke situacije...	0,00	0,515
VAR 29	Žuri ti se kući jer si umoran, a prijatelj ti se raspričao...	0,00	0,498
VAR 30	U restoranu su ti poslužili neukusnu ili staru hranu...	0,00	0,543
VAR 31	Imaš sasvim suprotno mišljenje o predmetu razgovora...	0,163	0,568
VAR 32	Osoba koja te je zadužila i koju cijeniš traži od tebe...	0,00	0,527
VAR 33	Netko ti je već duže vrijeme dužan novac...	0,246	0,559
VAR 34	U većem društvu netko se uglavnom šali na tvoj račun...	0,426	0,345
VAR 35	Kad bi profesor na predavanju postavio pitanje...	0,240	0,410
VAR 36	Ustanovio si da te poznanik oklevetao kod prijatelja...	0,167	0,367
VAR 37	U restoranu je gužva, gladan si, a konobar «zaobilazi»...	0,297	0,618
VAR 38	Kad znaš da si u pravu, onda...	0,133	0,526
VAR 39	Osoba s kojom često izlaziš...	-0,261	0,292
VAR 40	Dolaziš u posjet prijateljima i osjetiš veliku glad...	0,00	0,573
VAR 41	Hitno moraš prenijeti kratku telefonsku poruku...	0,00	0,643
VAR 42	Film je već počeo, a mladi par iza tebe prilično glasno...	0,00	0,417
VAR 43	Žuriš u grad, a prijatelj se raspričao na telefonu...	0,249	0,256
VAR 44	Na sastanku netko izrazito loše predsjedava...	0,130	0,597
VAR 45	Nakon dobrog objeda u restoranu primijetiš...	0,307	0,647

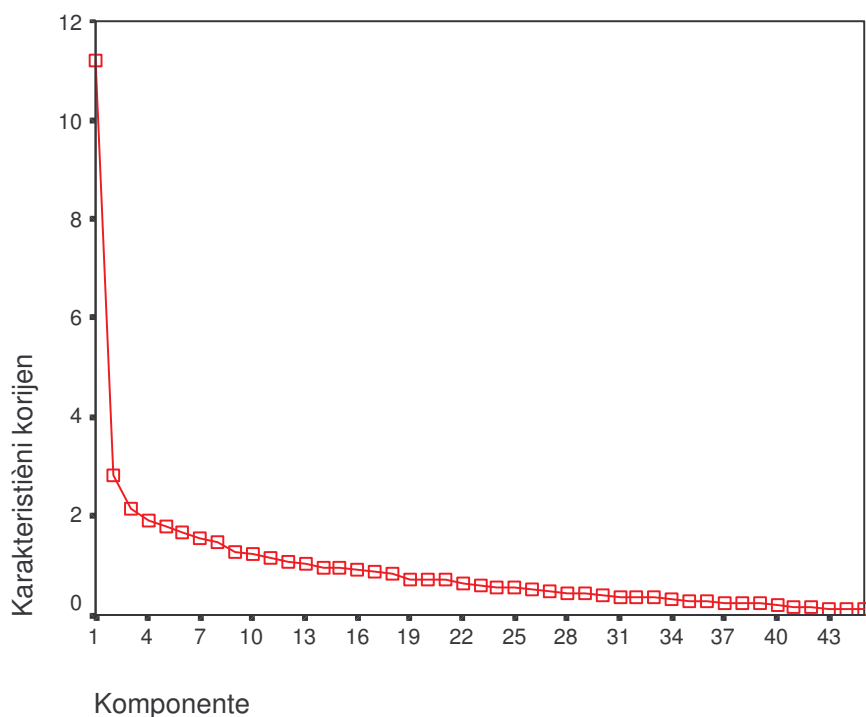
b) Faktorska analiza rezultata dobivenih Upitnikom sramežljivosti i asertivnosti za uzorak žena

Ukupna količina objašnjene varijance s karakterističnim korjenovima, za uzorak žena, za rezultate dobivene Upitnikom sramežljivosti i asertivnosti prikazana je u tablici 6. Dobiveno je 13 karakterističnih korjenova većih od jedinice koji objašnjavaju ukupno 67,25% varijance rezultata.

Prva dva karakteristična korijena zajedno objašnjavaju 31,15% varijance rezultata. Prvi karakteristični korijen objašnjava 24,86% varijance, dok drugi objašnjava 6,29% varijance rezultata.

Tablica 8. Prikaz karakterističnih korjenova značajnih prema Kaiser-Guttmanovom kriteriju za uzorak žena za rezultate dobivene Upitnikom sramežljivosti i asertivnosti

Komponenta	Vrijednost početnih karakterističnih korjenova	Postotak objašnjene varijance	Kumulativni postotak
1	11,19	24,86	24,86
2	2,83	6,29	31,15
3	2,13	4,74	35,89
4	1,91	4,24	40,13
5	1,77	3,94	44,07
6	1,65	3,67	47,74
7	1,54	3,42	51,16
8	1,46	3,24	54,40
9	1,29	2,86	57,25
10	1,24	2,76	60,01
11	1,16	2,59	62,60
12	1,07	2,38	64,98
13	1,02	2,27	67,25



Slika 14. Grafički prikaz veličine karakterističnih korjenova za uzorak žena za rezultate dobivene Upitnikom sramežljivosti i asertivnosti

Dakle izlučene su dvije glavne komponente (prikazane u tablici 7.). Vidi se da ovdje postoji slična situacija kao i kod analize na glavne komponente u uzorku muških ispitanika. Sve čestice skale se nalaze pozitivno projicirane na prvoj glavnoj komponenti. Veća zasićenja ovom komponentom imaju

čestice koje opisuju situacije karakteristične za sramežljivost. Niže projekcije na ovoj komponenti imaju čestice za koje se smatra da mjere asertivnost. Najveću projekciju na prvu glavnu komponentu ima čestica 11 (odnosi se na emocionalnu reakciju u situaciji heteroseksualne interakcije).

Ovdje je također kod druge glavne komponente došlo do polarizacije čestica, gdje se na pozitivan pol razmještaju čestice koje opisuju asertivno ponašanje, a na negativan pol čestice koje opisuju situacije koje pobuđuju sramežljivo ponašanje.

Nisku vrijednost zasićenja na obje latentne dimenzije pokazuje samo jedna čestica i to čestica 32 (U restoranu su ti poslužili neukusnu ili staru hranu...).

Tablica 9. Prikaz glavnih komponenata u uzorku žena za rezultate dobivene Upitnikom sramežljivosti i asertivnosti

Čestica		K1	K2
VAR 1	Mladić koji ti se sviđa...	0,553	-0,144
VAR 2	Pri tome...	0,652	-0,250
VAR 3	Pri tome...	0,412	-0,470
VAR 4	Mladić kojeg si nedavno upoznala...	0,541	0,00
VAR 5	Pri tome...	0,581	-0,304
VAR 6	Pri tome...	0,565	-0,416
VAR 7	Na prvom izlasku s mladićem...	0,566	-0,353
VAR 8	Pri tome...	0,617	-0,374
VAR 9	Pri tome...	0,553	-0,402
VAR 10	Ako si odlučila pozvati na kavu mladića...	0,654	-0,124
VAR 11	Pri tome...	0,656	-0,329
VAR 12	Pri tome...	0,527	-0,514
VAR 13	Trebaš prenijeti poruku većem skupu ljudi...	0,586	0,00
VAR 14	Trebaš neku osobu koja se nalazi u sobi gdje je...	0,498	0,00
VAR 15	Nalaziš se u nepoznatom dijelu grada...	0,469	-0,112
VAR 16	Nalaziš se u vlaku na dužem putovanju...	0,445	0,123
VAR 17	Kad se želiš posavjetovati s roditeljima...	0,325	-0,206
VAR 18	Kad želiš uputiti kompliment...	0,515	-0,276
VAR 19	Kad ti se neka osoba sviđi, onda...	0,641	0,00
VAR 20	Kad bi profesor na predavanju postavio pitanje...	0,545	0,00
VAR 21	Zakasnila si na predavanje na kojem je nazočan...	0,537	0,199
VAR 22	Tek si se doselila u novi stan...	0,510	0,252
VAR 23	U društvu se razgovara o nekoj, ostalima poznatoj...	0,322	0,169
VAR 24	Pozvana si na rođendan gdje je puno tebi nepoznatih...	0,452	0,125
VAR 25	Kad se obratiš liječniku za pomoć...	0,426	0,00
VAR 26	Zakasnit ćeš na vlak ako brzo ne kupiš kartu...	0,510	0,158
VAR 27	Ako je neka osoba nepravedno postupila prema tebi...	0,397	0,00
VAR 28	Prodavač poslužuje nekog tko je došao poslije tebe...	0,333	0,448
VAR 29	Netko te prekine usred važnog govora...	0,419	0,158
VAR 30	Strah te je neke situacije...	0,306	0,00
VAR 31	Žuri ti se kući jer si umorna, a prijatelj ti se raspričao...	0,425	0,359
VAR 32	U restoranu su ti poslužili neukusnu ili staru hranu...	0,202	0,00
VAR 33	Imaš sasvim suprotno mišljenje o predmetu razgovora...	0,484	0,236

VAR 34	Netko ti je već duže vrijeme dužan novac...	0,442	0,202
VAR 35	Ustanovila si da te poznanik oklevetao kod prijatelja...	0,215	0,317
VAR 36	U restoranu je gužva, gladna si, a konobar «zaobilazi»...	0,493	0,235
VAR 37	Na poslu (fakultetu, u školi) ustanoviš da si zaboravila...	0,379	0,00
VAR 38	Ozlijedila si nogu, nosiš veliki kovčeg...	0,493	0,154
VAR 39	Dolaziš u posjet prijateljima i osjetiš veliku glad...	0,481	0,144
VAR 40	Prijatelji su nenajavljeno došli u posjet...	0,460	0,402
VAR 41	Hitno moraš prenijeti kratku telefonsku poruku...	0,609	0,289
VAR 42	Film je već počeo, a mladi par iza tebe...	0,595	0,235
VAR 43	Žuriš u grad, a prijateljica se raspričala na telefonu...	0,571	0,124
VAR 44	Na sastanku netko izrazito loše predsjedava...	0,507	0,295
VAR 45	Nakon dobrog objeda u restoranu primijetiš...	0,440	0,224

Može se zaključiti da je prva glavna komponenta generalna mjera sramežljivosti/neasertivnosti s ujednačenijim projekcijama čestica (osim 32.) nego što je to slučaj u uzorku muškaraca.

Nakon rotacije glavnih komponenti prvi karakteristični korijen iznosi 7,15 i objašnjava 15,89% varijance rezultata, a drugi karakteristični korijen iznosi 6,87 i objašnjava 15,26% varijance rezultata.

U tablici 8. možemo vidjeti da je došlo do inverzije dvije latentne dimenzije: sramežljivosti je ovaj put na drugoj rotiranoj komponenti, a asertivnosti je na prvoj rotiranoj komponenti, ali su se isto tako jasno odijelile.

Tablica 10. Glavne komponente rotirane u Varimax poziciju na uzorku žena za rezultate dobivene Upitnikom sramežljivosti i asertivnosti

Čestica		VRX1	VRX2
VAR 1	Mladić koji ti se sviđa...	0,298	0,488
VAR 2	Pri tome...	0,295	0,633
VAR 3	Pri tome...	0,00	0,624
VAR 4	Mladić kojeg si nedavno upoznala...	0,425	0,339
VAR 5	Pri tome...	0,206	0,622
VAR 6	Pri tome...	0,117	0,692
VAR 7	Na prvom izlasku s mladićem...	0,162	0,647
VAR 8	Pri tome...	0,183	0,698
VAR 9	Pri tome...	0,118	0,674
VAR 10	Ako si odlučila pozvati na kavu mladića...	0,384	0,544
VAR 11	Pri tome...	0,243	0,693
VAR 12	Pri tome...	0,00	0,736
VAR 13	Trebaš prenijeti poruku većem skupu ljudi...	0,404	0,426
VAR 14	Trebaš neku osobu koja se nalazi u sobi gdje je...	0,393	0,309
VAR 15	Nalaziš se u nepoznatom dijelu grada...	0,260	0,407
VAR 16	Nalaziš se u vlaku na dužem putovanju...	0,405	0,221
VAR 17	Kad se želiš posavjetovati s roditeljima...	0,00	0,374
VAR 18	Kad želiš uputiti kompliment...	0,179	0,556
VAR 19	Kad ti se neka osoba sviđi, onda...	0,454	0,453
VAR 20	Kad bi profesor na predavanju postavio pitanje...	0,411	0,359
VAR 21	Zakasnila si na predavanje na kojem je nazočan...	0,525	0,230
VAR 22	Tek si se doselila u novi stan...	0,542	0,174
VAR 23	U društvu se razgovara o nekoj, ostalima poznatoj...	0,349	0,102
VAR 24	Pozvana si na rođendan gdje je puno tebi nepoznatih...	0,412	0,224
VAR 25	Kad se obratiš liječniku za pomoć...	0,365	0,235
VAR 26	Zakasnit ćeš na vlak ako brzo ne kupiš kartu...	0,477	0,241

VAR 27	Ako je neka osoba nepravedno postupila prema tebi...	0,322	0,238
VAR 28	Prodavač poslužuje nekog tko je došao poslije tebe...	0,551	0,00
VAR 29	Netko te prekine usred važnog govora...	0,411	0,178
VAR 30	Strah te je neke situacije...	0,264	0,166
VAR 31	Žuri ti se kući jer si umorna, a prijatelj ti se raspričao...	0,555	0,00
VAR 32	U restoranu su ti poslužili neukusnu ili staru hranu...	0,116	0,171
VAR 33	Imaš sasvim suprotno mišljenje o predmetu razgovora...	0,512	0,167
VAR 34	Netko ti je već duže vrijeme dužan novac...	0,458	0,162
VAR 35	Ustanovila si da te poznanik oklevetao kod prijatelja...	0,375	0,00
VAR 36	U restoranu je gužva, gladna si, a konobar «zaobilazi»...	0,518	0,173
VAR 37	Na poslu (fakultetu, u školi) ustanoviš da si zaboravila...	0,297	0,238
VAR 38	Ozlijedila si nogu, nosiš veliki kovčeg...	0,462	0,232
VAR 39	Dolaziš u posjet prijateljima i osjetiš veliku glad...	0,446	0,231
VAR 40	Prijatelji su nenajavljeno došli u posjet...	0,610	0,00
VAR 41	Hitno moraš prenijeti kratku telefonsku poruku...	0,639	0,215
VAR 42	Film je već počeo, a mladi par iza tebe...	0,590	0,245
VAR 43	Žuriš u grad, a prijateljica se raspričala na telefonu...	0,497	0,307
VAR 44	Na sastanku netko izrazito loše predsjedava...	0,570	0,140
VAR 45	Nakon dobrog objeda u restoranu primijetiš...	0,471	0,145

Zasićenja veća od 0,3 drugom latentnom dimenzijom (sramežljivošću) su prisutna kod 20 varijabli, a zasićenja prvom latentnom dimenzijom (asertivnošću) veća od 0,3 pokazuje 29 varijabli. Napomena: zbog 4 duala zbroj čestica nije 45 već je 49.

Niska zasićenja na obje latentne dimenzije imaju samo tri čestice, i to: 30 (Strah te je neke situacije...), 32 (U restoranu su ti poslužili neukusnu ili staru hranu...) i 37 (Na poslu (fakultetu, u školi) ustanoviš da si zaboravila...).

Čestice koje pokazuju podjednaku zasićenost na obje latentne dimenzije (duali) u ovom slučaju su: 4 (Mladić kojeg si nedavno upoznala..., kognitivna reakcija), 13 (Trebaš prenijeti poruku većem skupu ljudi...), 14 (Trebaš neku osobu koja se nalazi u sobi gdje je...), 19 (Kad ti se neka osoba sviđi, onda...) i 20 (Kad bi profesor na predavanju postavio pitanje...). Međutim, čestice koje imaju matematički višu pozitivnu projekciju na drugu komponentu svrstane su u skalu sramežljivosti, a čestice s višom pozitivnom projekcijom na prvoj komponenti svrstane su u skalu asertivnosti.

Na osnovi svega toga, skalu sramežljivosti na našem uzorku čine čestice: 1, 2, 3, 5, 6, 7, 8, 9, 10, 11, 12, 13, 15, 17, 18, 19 i 32 (ukupno 17 čestica), a skalu asertivnosti čestice: 4, 14, 16, 20, 21, 22, 23, 24, 25, 26, 27, 28, 29, 30, 31, 33, 34, 35, 36, 37, 38, 39, 40, 41, 42, 43, 44 i 45 (ukupno 28 čestica).

Postoje razlike između skala sramežljivosti i asertivnosti dobivenih na našem uzorku i onih prema priručniku za USA-F-r. Prema tom priručniku skalu sramežljivosti čini prvih 26 čestica, a skalu asertivnosti slijedećih 19 čestica. Neke čestice koje prema priručniku sačinjavaju skalu sramežljivosti pokazale su se na našem uzorku ispitanica

nešto boljim reprezentantima asertivnog ponašanja (4, 14, 16, 20, 21, 22, 23, 24, 25 i 26). Premda su te čestice uglavnom duali, zanimljivo je da je došlo do jasnog pomaka od sramežljivosti prema asertivnosti u uzorku srednjodobnih žena u odnosu na dvije mlađe dobne skupine. Samo jedna čestica (varijabla 32) koja prema priručniku reprezentira asertivnost spada više u skalu sramežljivosti, no ona ima vrlo male projekcije na obje latentne dimenzije i nije bitna za njihovo definiranje.

4.3. KOMPARACIJA REZULTATA DOBIVENIH OVIM ISTRAŽIVANJEM SA REZULTATIMA IZ PRETHODNIH ISTRAŽIVANJA

Prethodna istraživanja, odnosno validacije revidirane verzije Upitnika sramežljivosti i asertivnosti, provedene su na srednjoškolskoj i studentskoj populaciji. Ti podaci, zajedno sa rezultatima iz ovog istraživanja, prikazani su u tablici 11.

Tablica 11. Prikaz aritmetičkih sredina (M), standardnih devijacija (SD) i razina značajnosti provedenog Kolmogorov-Smirnovljevog testa (p od K-S) revidiranog Upitnika sramežljivosti i asertivnosti na populacijama srednjoškolaca, studenata i srednjodobnih ljudi u muškim i ženskim uzorcima

Upitnik sramežljivosti			
Uzorak	M	SD	p od K-S
Srednjoškolke	49,08	11,49	0,310
Studentice	48,04	9,40	0,422
Srednjodobne žene	50,39	11,75	0,541
Srednjoškolci	35,54	7,80	0,191
Studenti	33,72	7,19	0,195
Srednjodobni muškarci	34,91	8,54	0,195
Upitnik asertivnosti			
Uzorak	M	SD	p od K-S
Srednjoškolke	42,88	9,10	0,149
Studentice	43,90	7,81	0,612
Srednjodobne žene	46,74	9,71	0,474
Srednjoškolci	52,28	11,14	0,671
Studenti	52,78	9,19	0,204
Srednjodobni muškarci	54,05	11,90	0,627

Za komparaciju rezultata ovog istraživanja sa rezultatima iz prethodnih istraživanja testirana je statistička značajnost razlika t-testovima za velike nezavisne uzorke. Dobiveni rezultati su prikazani u tablici 12.

Tablica 12. Prikaz vrijednosti t-testova testiranih razlika uzorka srednjodobnih ljudi s uzorcima srednjoškolaca i studenata za oba spola

Upitnik	Spol	Srednjošk olci	Studenti
Sramežljivo st	M	0,05	0,11
	Ž	0,08	0,16
Asertivnost	M	0,11	0,08
	Ž	0,23	0,29

Ni jedan t-test nije statistički značajan na razini od 5% sigurnosti. To znači da sva tri poduzorka s obzirom na dob pripadaju istoj populaciji što se tiče obje skale ovog upitnika, odnosno faktor dobi ne utječe na rezultate na revidiranom Upitniku sramežljivosti i asertivnosti.

5. ZAKLJUČAK

U ovom istraživanju upotrijebili smo revidirani Upitnik sramežljivosti i asertivnosti (USA-r) na uzorku srednjodobnih muškaraca i žena i u okviru zadanih problema provjerili njegove metrijske karakteristike, faktorsku strukturu i usporedili dobivene rezultate s prijašnjim istraživanjima.

1. Skale sramežljivosti i asertivnosti za žene i muškarce pokazuju dobre mjerne karakteristike. Distribucije rezultata dobivenih skalama sramežljivosti i asertivnosti za oba poduzorka spola značajno ne odstupaju od normalne distribucije, kao ni subskale sramežljivosti za situacije heteroseksualne interakcije. Samo subskale sramežljivosti za različite reakcije u situacijama heteroseksualne interakcije (osim skale emocionalnih reakcija kod muškaraca) pokazuju asimetričnost distribucije (pozitivnu) što ukazuje na to da jedan mali broj ispitanika postiže vrlo visok rezultat, odnosno da je jako sramežljiv u tim reakcijama.

Vrijednosti koeficijenta pouzdanosti (Cronbach alfa) za sve četiri skale sramežljivosti i asertivnosti i osam subskala sramežljivosti kreću se od 0,67 do 0,90 (samo kod dvije kratke subskale koeficijent pouzdanosti je niži od 0,80).

Koeficijenti korelacije između skala sramežljivosti i asertivnosti upitnika USA-r u različitim uzorcima spola pokazuju vrijednosti od 0,47 i 0,67 što ujedno znači da je opravdano iskazivanje dva skalna rezultata: rezultat u sramežljivosti i rezultat u asertivnosti. Opaža se i nešto jasnije odvajanje te dvije dimenzije kod muškaraca što je vjerojatno posljedica toga što je asertivnost jedna od važnijih komponenta maskuliniteta, a poticana je, još uvijek kod nas prisutnim, konzervativnim odgojem.

2. U okviru provedene analize glavnih komponenti jasno su izlučene dvije glavne komponente. Prva predstavlja generalnu mjeru sramežljivosti, dok druga predstavlja asertivnost. Ispitivanje faktorske strukture jasno je odijelilo skalu sramežljivosti i skalu asertivnosti za oba poduzorka (muškaraca i žena), te pokazala da zajedno te dvije skale (u oba slučaja) objašnjavaju oko 31% varijance rezultata. Na osnovi faktorske analize čestice su podijeljene u skalu sramežljivosti i skalu asertivnosti i dobivene skale se u nekim česticama ne podudaraju sa onima formiranim prema priručniku. U uzorku muškaraca radi se samo o dvije čestice koje su duali i koje smo matematičkim kriterijem svrstali u drugu skalu nego što to nalaže priručnik. To su

situacije započinjanja razgovora sa nepoznatim ljudima (koja više spada u situaciju asertivnog ponašanja) i situacija primanja šale na svoj račun (koja se više odnosi na reakciju sramežljivog ponašanja). Ni jedna čestica nije premalo zasićena s obje komponente pa zato i nije potrebno njihovo izuzimanje iz slijedeće verzije upitnika.

U uzorku žena situacija je malo drugačija. Šest do sedam čestica koje se odnose na situacije ponašanja u nepoznatom društvu ili obraćanja za uslugu nepoznatoj osobi više spadaju u situacije asertivnog ponašanja, a ne sramežljivog kako je u priručniku navedeno. Dok kod skale asertivnosti, sve situacije koje su određene kao asertivno ponašanje su se zaista takve i pokazale. Samo dvije čestice na našem uzorku žena pokazale su se problematične u smislu da su im zasićenja na oba faktora niža od 0,3. Te čestice se odnose na situacije u kojima se dijeli strah od nečega s drugima i na ponašanje u restoranu kad je poslužena neukusna hrana. Budući da se njihovim ispuštanjem ne poboljšava značajno pouzdanost, a u uzorcima srednjoškolki i studentica bolje funkcioniraju, nema dovoljno razloga za njihovo odbacivanje.

Sve ovo nas upućuje na dobru faktorsku strukturu upitnika, ali i na moguće smjernice ka dodatnom poboljšanju u smislu izbacivanja slabih i dodavanja boljih čestica, te na daljnje evaluacije na raznim populacijama.

3. U okviru ove diplomske radnje zadatak je bio i provjeriti slaganje rezultata koji su dobiveni na našoj populaciji srednjodobnih ljudi sa rezultatima iz prijašnjih istraživanja koja su za populaciju imala srednjoškolce i studente. Ni jedan dobiveni t-test nije statistički značajan, što ukazuje na činjenicu da svi ti uzorci ispitanika po pitanju ovog upitnika spadaju u istu populaciju, tj. faktor dobi ne utječe na rezultate na skalama sramežljivosti i asertivnosti.

6. LITERATURA

Bašić, A. (1996.): *Ispitivanje povezanosti sramežljivosti s asertivnošću i agresivnošću.* Diplomski rad. Zagreb: Odsjek za psihologiju, Filozofski fakultet u Zagrebu.

Briggs, S. R., Cheek, J. M., Jones, W.H. (1986.): *Introduction.* U W.H. Jones, J. M. Cheek i S. R. Briggs (Ur.). *Shyness: Perspectives on research and treatment* (str. 1-14). New York: Plenum Press.

Briggs, S. R., Smith, T. G. (1986.): *The measurement of Shyness.* U W. H. Jones, J. M. Cheek i S. R. Briggs (Ur.). *Shyness: Perspectives on research and treatment* (str. 47-60). New York: Plenum Press.

Buss, A. H. (1986.): *A Theory of Shyness.* U W. H. Jones, J. M. Cheek i S. R. Briggs (Ur.). *Shyness: Perspectives on research and treatment* (str. 39-46). New York: Plenum Press.

Bužančić, A. (2001.): *Evaluacija upitnika sramežljivosti i asertivnosti.* Diplomski rad. Odsjek za psihologiju, Filozofski fakultet u Zagrebu.

Cheek, J. M. i Briggs, S. R. (1990.): *Shyness as a personality trait.* U W. R. Crozier (Ur.). *Shyness and Embarrassment: Perspectives from social psychology* (str. 315-337). Cambridge: Cambridge University press.

Crozier, W. R. (1986.): *Individual Differences in Shyness.* U W. H. Jones, J. M. Cheek i S. R. Briggs (Ur.). *Shyness: Perspectives on research and treatment* (str. 133-146). New York: Plenum Press.

Ćosić, I. (2002.): *Povezanost zlostavljanja u djetinjstvu i nekih aspekata psihičkog funkcioniranja adolescenata.* Diplomski rad. Odsjek za psihologiju, Filozofski fakultet u Zagrebu.

Guilford, J. P. (1986.): *Osnove psihološke i pedagoške statistike.* Beograd: Suvremena administracija

Horvat, M. (2002.): *Evaluacija Upitnika anksioznosti kao stanja i osobine (STAI).* Diplomski rad. Odsjek za psihologiju, Filozofski fakultet u Zagrebu.

Lange, A. J., Jakubowski, P. (1976.): *Responsible Assertive Behaviour.* Illinois: Research Press.

Lazić, A. (2001.): *Evaluacija upitnika sramežljivosti i asertivnosti i ispitivanje povezanosti samoprocjene i procjene.* Diplomski rad. Odsjek za psihologiju, Filozofski fakultet u Zagrebu.

Leary, M. R. (1986.): *Affective and Behavioural Component of Shyness: Implications of Theory, Measurement and Research.* U W. H. Jones, J. M. Cheek i S. R. Briggs (Ur.) *Shyness: Perspectives on research and treatment* (str. 27-38). New York: Plenum Press.

Sirovica, J. (1996.): *Ispitivanje povezanosti sramežljivosti i usamljenosti sa sociometrijskim statusom.* Diplomski rad. Odsjek za psihologiju, Filozofski fakultet u Zagrebu.

Sladić, I. (2001.): *Evaluacija Upitnika proaktivnosti.* Diplomski rad. Odsjek za psihologiju, Filozofski fakultet u Zagrebu.

Turner, S., Beidel, D., Townsley, R. (1990.): *Social phobia relationship to shyness.* *Behav. Res. Ther.*, Vol. 28, No. 6, 497-505

Van der Molen, H. T. (1990.): *A definition of shyness and its implications for clinical practice.* U W. R. Crozier (Ur.) *Shyness and Embarrassment: Perspectives from social psychology* (str. 255-285). Cambridge: Cambridge University Press.

Willis, L., Daisley, J. (1995.): *The Assertive Trainer.* London: McGraw Hill Book Company.

Zarevski, P. i Mamula, M. (1998.): *Pobijedite sramežljivost.* Jastrebarsko: Naklada Slap.

Zarevski, P. i Vukosav, Ž. (1999.): *Koliko se razlikuju sramežljivost i asertivnost muškaraca i žena u Hrvatskoj.* *Suvremena psihologija* 2, 1-2, 21-29.

Zarevski, P. i Vukosav, Ž. (1999.): *Priručnik za upitnik sramežljivosti i asertivnosti.* Jastrebarsko: Naklada Slap.

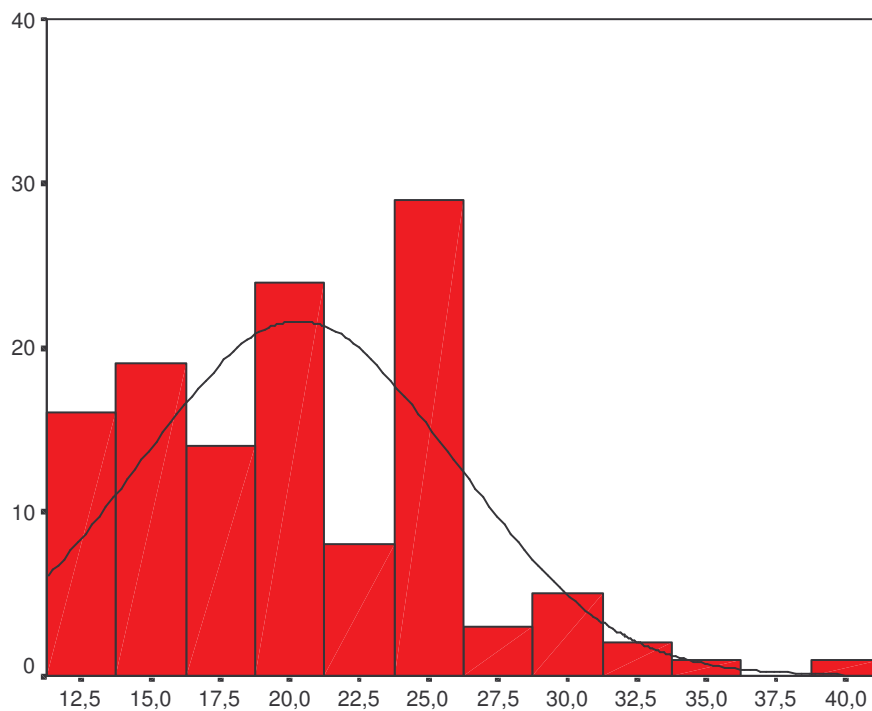
Zarevski, P. i Vukosav, Ž. (2002.): *Priručnik za revidirani upitnik sramežljivosti i asertivnosti.* Rukopis. Odsjek za psihologiju, Filozofski fakultet u Zagrebu.

Zimbardo, P. G., Radl, S.L. (1982): ***The Shy child.* New York: McGraw-Hill Book Company.**

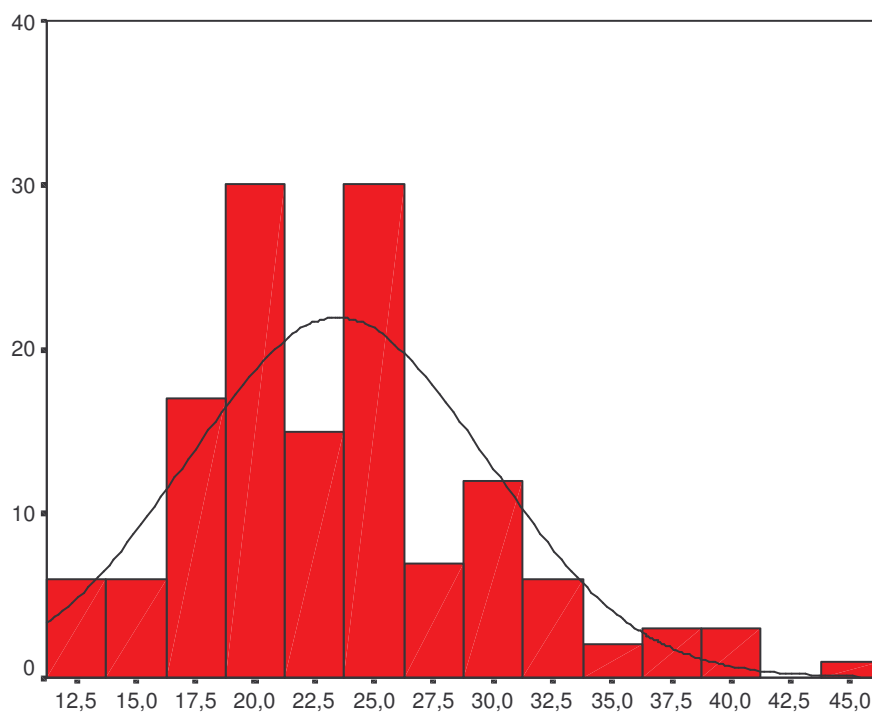
Živčić-Bećirević, I. (1996.): *Konstrukcija skale samoprocjene asertivnog ponašanja djece.* *Rijeka: Godišnjak Zavoda za psihologiju*, br. 4-5, str. 85-90.

Žužul, M., Vukosav, Ž., Tadinac, M. (1985.): *Neke karakteristike CSES skale za ispitivanje asertivnosti.* *Primjenjena psihologija*, 3-4, 280-284.

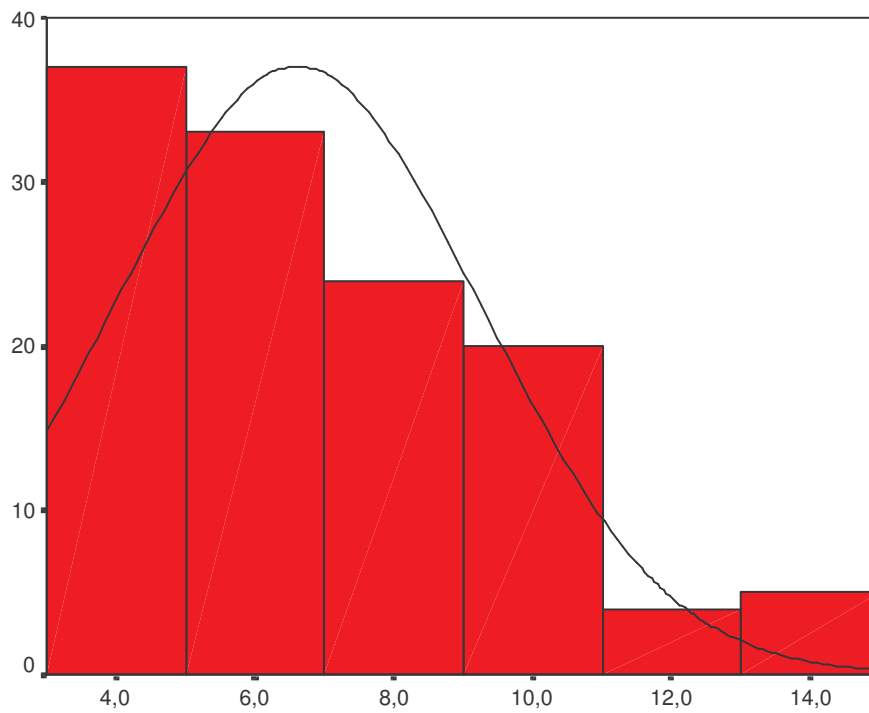
7. PRILOG



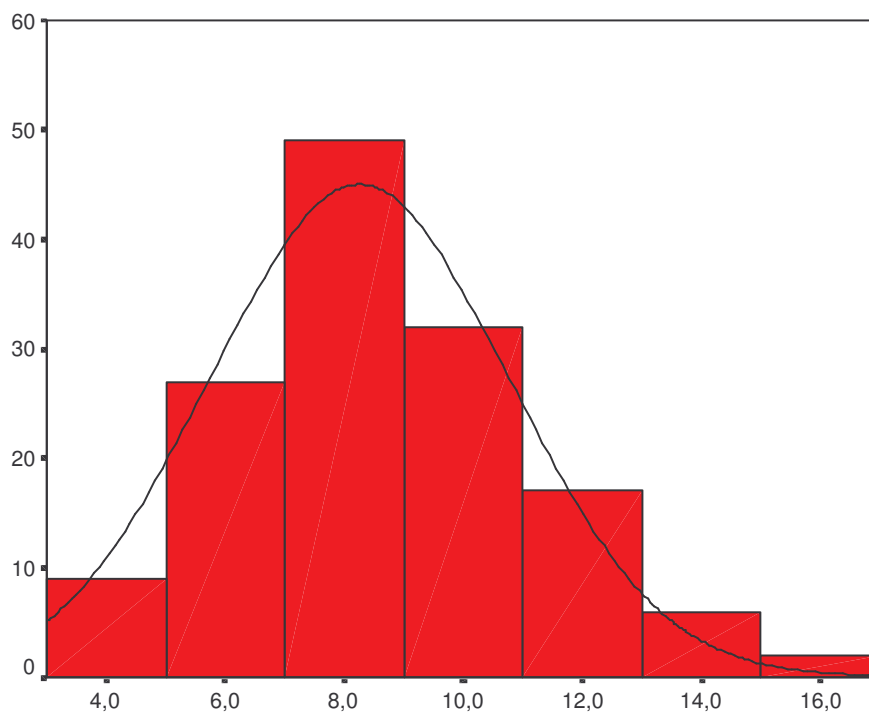
Slika 5. Grafički prikaz distribucije rezultata dobivenih skalom heteroseksualne interakcije na uzorku muškaraca



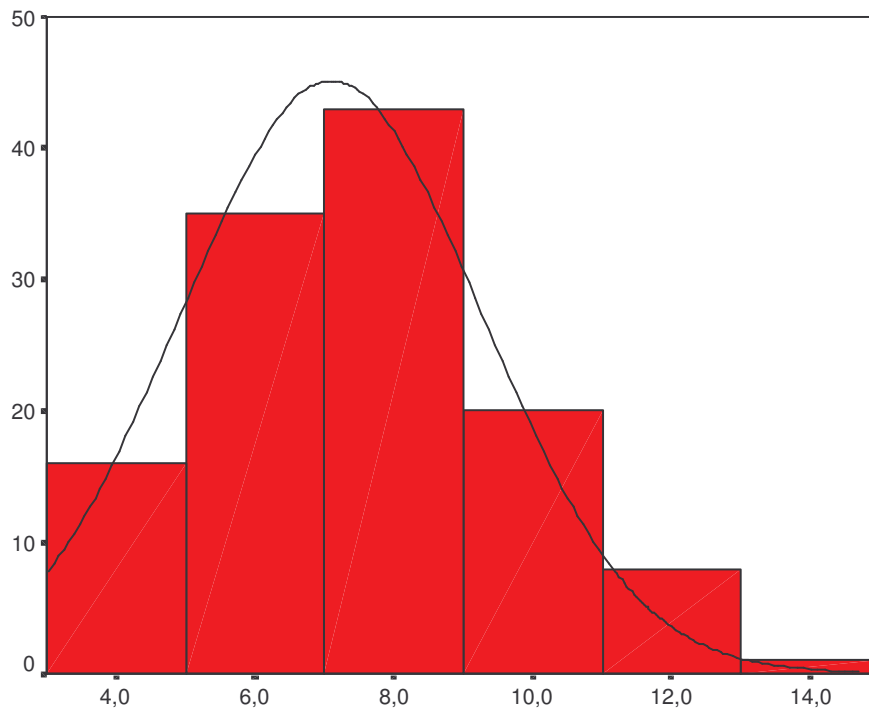
Slika 6. Grafički prikaz distribucije rezultata dobivenih skalom heteroseksualne interakcije na uzorku žena



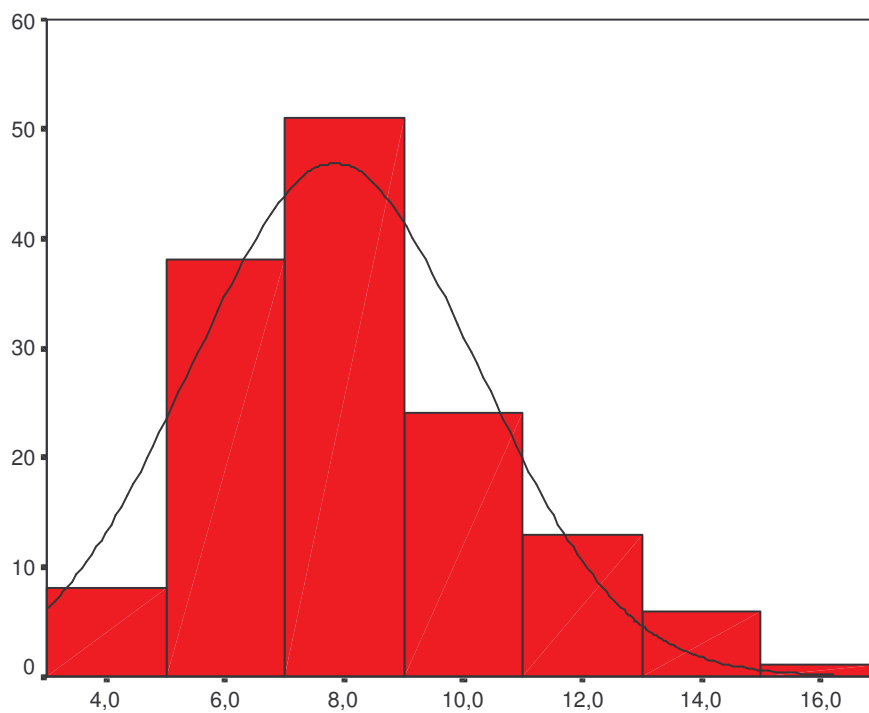
Slika 7. Grafički prikaz distribucije rezultata dobivenih skalom kognitivnih reakcija u heteroseksualnoj interakciji na uzorku muškaraca



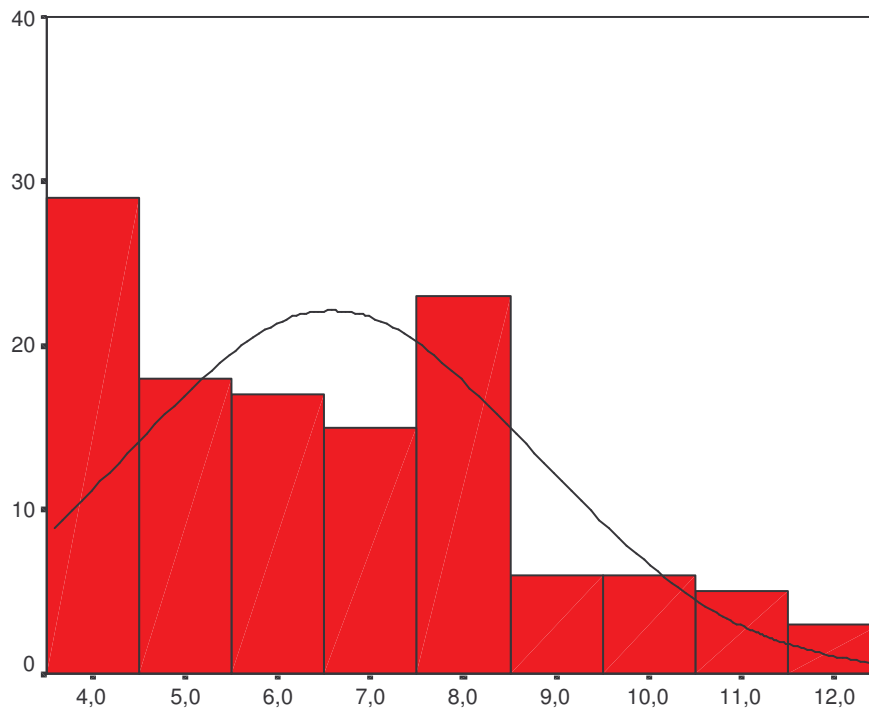
Slika 8. Grafički prikaz distribucije rezultata dobivenih skalom kognitivnih reakcija u heteroseksualnoj interakciji na uzorku žena



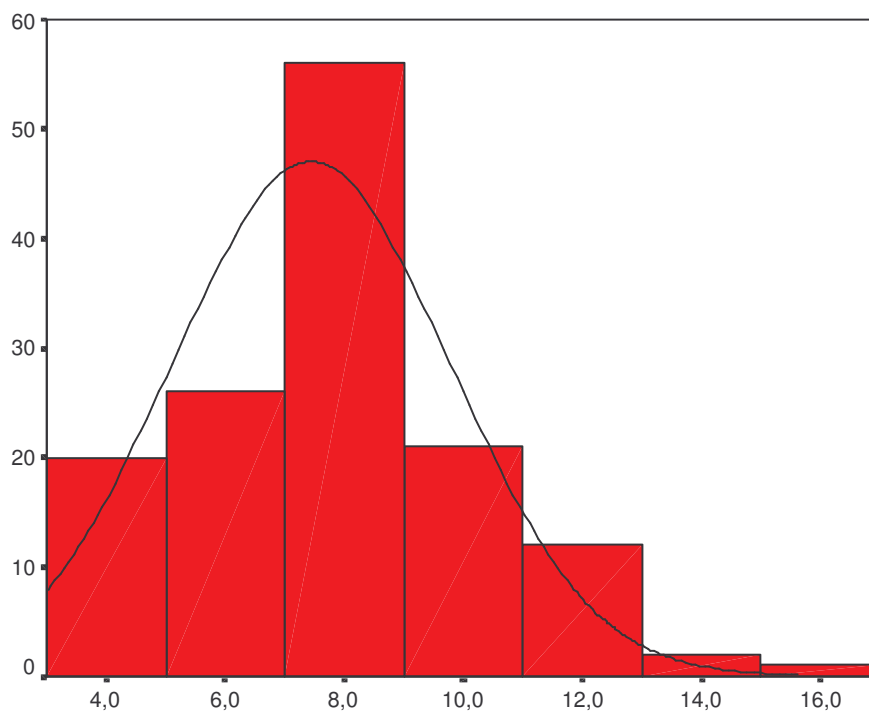
Slika 9. Grafički prikaz distribucije rezultata dobivenih skalom emocionalnih reakcija u heteroseksualnoj interakciji na uzorku muškaraca



Slika 10. Grafički prikaz distribucije rezultata dobivenih skalom emocionalnih reakcija u heteroseksualnoj interakciji na uzorku žena



Slika 11. Grafički prikaz distribucije rezultata dobivenih skalom fizioloških reakcija u heteroseksualnoj interakciji na uzorku muškaraca



Slika 12. Grafički prikaz distribucije rezultata dobivenih skalom fizioloških reakcija u heteroseksualnoj interakciji na uzorku žena